

Dzieci wobec procedur prawnych

Katarzyna Katana, Paulina Małowska – Fundacja Dajemy Dzieciom Się

Spis zagadnień

- 295 Wstęp
- 296 Dziecko w procedurze karnej
- 316 Dzieci w procedurze „Niebieskie Karty”
- 319 Udział dziecka w procedurze cywilnej – wystuchanie
- 320 Podsumowanie
- 321 Bibliografia
- 322 Akty prawne

Wstęp

Rzeczpospolita Polska na mocy wielu międzynarodowych aktów prawnych zobowiązała się przywiązywać szczególną wagę do ochrony praw dzieci. To zobowiązanie jest tym ważne w obliczu udziału tysięcy dzieci w procedurach prawnych, toczących się przed sądami lub innymi uprawnionymi organami, każdego dnia. Dzieci stają się stronami postępowań sądowych, bardzo często bez swojej woli, będąc pokrzywdzone przestępstwami na swoją szkodę.

Od czasu wydania ostatniego raportu *Dzieci się liczą* ustawodawca poczynił pewne postępy w ochronie praw dzieci. W 2016 r. wprowadzono Rejestr Sprawców Przestępstw na Tle Seksualnym (dalej jako Rejestr; Ustawa z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym [Dz.U. z 2020 r. poz. 152 t.j.]) i nałożono na pracodawców obowiązek uprzedniej weryfikacji w nim osób zatrudnianych przy działalności związanej z wychowaniem, edukacją, wychowaniem, leczeniem małoletnich lub opieką nad nimi.

W 2019 r. doszło do reformy przepisów Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (krio), w którym podwyższono wymagania wobec kuratorów procesowych reprezentujących dzieci (Ustawa z dnia 16 maja 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego [Dz.U. z 2019 poz. 1146]). Od września 2019 r. dziecko, którego w procedurach prawnych nie mogą reprezentować rodzice (z uwagi np., że sprawa dotyczy jednego z nich bądź innego dziecka), ma być reprezentowane wyłącznie przez kuratora procesowego będącego profesjonalnym pełnomocnikiem (adwokatem lub radcą prawnym).

Również w 2019 r. powołano Państwową Komisję do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15 (Ustawa z dnia 30 sierpnia 2019 r. o Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15 [Dz.U. z 2020 r. poz. 2219 t.j.]), której zadaniem jest – poza dokonywaniem wpisu do Rejestru spraw przedawnionych – badanie sposobu funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości w reakcji na przestępstwa o charakterze seksualnym popełniane przeciwko dzieciom.

W praktyce jednak dzieci wciąż pozostają niewidzialne w procedurach, które z założenia powinny być nastawione na ich ochronę. Jest to szczególnie niepokojące, gdy dzieje się tak w sprawach, które dzieci w Polsce dotyczą najczęściej, takich jak niealimentacja. Ponadto potencjał procedury „Niebieskie Karty”, która wydaje się najbardziej adekwatna w kontekście problemu przemocy w rodzinie (z uwagi na wysokie statystyki oddziaływań korekcyjno-edukacyjnych) – pomimo kilkunastu lat jej obowiązywania – wciąż wydaje się niewykorzystany. Do dnia dzisiejszego nie zrealizowano wielu pośrednich działań prewencyjnych, takich jak wprowadzenie procedury *Serious Case Reviews* do polskiego porządku prawnego, o co od lat apeluje Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę (FDDS; 2019)

W niniejszym rozdziale podjęto próbę kompleksowego opisanie sytuacji dzieci w Polsce pod kątem prawnych uwarunkowań ich udziału w sprawach karnych i cywilnych, a także w postępowaniach w sprawach nieletnich oraz procedurze „Niebieskie Karty”. Przedstawiono statystyki przestępczości względem dzieci – ze strony zarówno innych dzieci (nieletnich), jak i dorosłych. Przeanalizowano także kwestię kosztów społecznych pokrzywdzenia przestępstwem. Omówiono funkcjonowanie wysłuchania dziecka na gruncie procedury cywilnej i przesłuchania na podstawie Kodeksu postępowania karnego. Rozdział kończy się przedstawieniem postulatów zmian.

Dziecko w procedurze karnej

Definicje

Poniżej przedstawiono definicje pojęć używanych w dalszej części opracowania. Przygotowano je na podstawie przepisów prawa powszechnie obowiązującego.

Dziecko – osoba ludzka do ukończenia 18 r.ż. (art. 1 Konwencji o prawach dziecka przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. [Dz.U. z 1991 r. Nr 120 poz. 526 ze zm.], art. 2 Ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka [Dz.U. z 2020 r. poz. 141 t.j.]).

Małoletni – osoba poniżej 18 r.ż., przeciwieństwo dorosłego. Jest to pojęcie używane na gruncie prawa cywilnego i powiązane z pełną zdolnością do czynności prawnych, czyli nadaną przez prawo cechą danego podmiotu umożliwiającą mu samodzielne oraz we własnym imieniu nabywanie praw i zaciąganie zobowiązań, tj. dokonywanie wszelkich czynności prawnych uważanych przez obowiązujący system za dopuszczalne (Balwicka-Szczyrba i Sylwestrzak, 2022).

Nieletni – osoba odpowiadająca prawnie. Uprzednio (tj. w latach 2015–2021, objętych niniejszym opracowaniem) w oparciu na przepisach ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich [Dz.U. z 2018 r. poz. 969 t.j.]), obecnie – ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich

[Dz.U. 2022 poz. 1700]) za czyny karalne (wówczas dotyczy osoby w wieku powyżej 13 i poniżej 17 lat) lub za demoralizację niestanowiącą czynu karnego (obecnie dotyczy osoby powyżej 10 i poniżej 18 r.ż.).

Młodociany – osoba, która w chwili popełnienia czynu zabronionego nie ukończyła 21 lat lub, w czasie orzekania w pierwszej instancji, 24 lat (art. 115 § 10 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny [kk; Dz.U. z 2022 r. poz. 1138 t.j.]).

Przestępstwo – czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia, zawiniony i społecznie szkodliwy w stopniu wyższym niż znikomy. Zachowanie człowieka jest przestępstwem, gdy realizuje wszystkie znamiona określone w ustawie karnej (art. 1 kk). Oceny spełnienia znamion dokonuje organ postępowania przygotowawczego (prokurator) na etapie podjęcia decyzji o wszczęciu i prowadzeniu postępowania oraz sąd na etapie wydania wyroku.

Czyn karalny nieletniego – pod tym pojęciem należy rozumieć zachowanie nieletniego, które spełnia znamiona przestępstwa, przestępstwa skarbowego lub wykroczenia bądź wykroczenia skarbowego (art. 1 ust. 2 pkt 2 ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich).

Pokrzywdzony – osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało zagrożone bądź naruszone przez przestępstwo (art. 49 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego [kpk; Dz.U. z 2022 r. poz. 1375 t.j.]).

Dobra prawne – istotne dla bytu społeczeństwa zorganizowanego w państwo wartości, które są chronione za pomocą prawnych środków przymusu (np. życie, zdrowie człowieka, nietykalność cielesna; Gruszecka, 2008).

Świadek – w rozumieniu faktycznym jest to osoba dysponująca wiedzą o zdarzeniu, posiadająca informacje mające znaczenie w sprawie (Dudka, 2020). W rozumieniu przepisów postępowania karnego jest to osoba, która została wezwana, by złożyć zeznania (art. 177 kpk).

Sprawca – pojęcie o znaczeniu językowym, nie prawnym, oznaczające „ten, kto coś sprawił, dokonał czegoś, był przyczyną czegoś” (Słownik Języka Polskiego PWN,

2022). Nie wyznacza statusu procesowego osoby, a jedynie jej związek z czynem zabronionym.

Podejrzany – osoba, wobec której w postępowaniu przygotowawczym wydano postanowienie o przedstawieniu zarzutów lub przedstawiono jej zarzut, przystępując do przesłuchania tej osoby (art. 71 § 1 kpk). Od momentu postawienia zarzutów osoba ta staje się stroną bierną postępowania przygotowawczego, a postępowanie toczy się przeciwko tej osobie. Sam podejrzany – podobnie jak oskarżony – może, choć nie musi, działać aktywnie w swojej obronie.

Oskarżony – osoba, przeciwko której skierowano – po przeprowadzeniu postępowania przygotowawczego, w którym miała ona status podejrzanego – akt oskarżenia do sądu, wnioski o skazanie bez rozprawy lub wnioski o warunkowe umorzenie postępowania (art. 71 § 2 kpk).

Odpowiedzialność karna – uregulowana prawnie powinność poniesienia odpowiedzialności za czyn zabroniony.

Odpowiedzialność nieletniego za czyny karalne – odmienna od odpowiedzialności karnej procedura, która na podstawie przepisów ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich toczy się względem nieletniego, którego zachowanie – gdyby było dokonane przez osobę powyżej 17 r.ż. – zostałoby ocenione jako przestępstwo lub wykroczenie.

Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu – przestępstwa określone w rozdziale XIX (art. 148–162) kk. Mają za zadanie chronić zdrowie i życie człowieka. Należą do nich m.in. dzieciobójstwo, zabójstwo, namowa lub pomoc w samobójstwie i spowodowanie uszczerbku na zdrowiu.

Zabójstwo – przestępstwo stypizowane w art. 148 kk. Przedmiotem ochrony jest życie człowieka od momentu narodzin do śmierci. Przestępstwo to może zostać popełnione przez zarówno działanie, jak i zaniechanie, a jego skutkiem jest śmierć człowieka.

Dzieciobójstwo – przestępstwo stypizowane w art. 149 kk. Przedmiotem ochrony jest życie narodzonego dziecka. Przestępstwo to może zostać popełnione przez zarówno działanie, jak i zaniechanie, a jego skutkiem jest śmierć

nowonarodzonego dziecka. Wskazane przestępstwo może popełnić matka pod wpływem porodu, tj. na skutek zespołu czynników psychofizycznych, psychologicznych, fizjologicznych i społecznych, związanych zarówno z porodem, jak i sytuacją życiową matki.

Narażenie na niebezpieczeństwo – przestępstwo stypizowane w art. 160 kk. Przedmiotem ochrony jest życie i zdrowie człowieka. Artykuł ten penalizuje narażenie człowieka na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia albo ciężkiego uszczerbku na zdrowiu. Narażenie na niebezpieczeństwo może przybrać postać działania (zachowania aktywnego), a w przypadku sprawców o statusie gwaranta bezpieczeństwa danego człowieka, który ma prawny, szczególny obowiązek niedopuszczenia do zaistnienia ujemnego skutku, również postać zaniechania.

Przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności – przestępstwa określone w rozdziale XXV (art. 197–204) kk. Mają za zadanie chronić prawo jednostki do swobodnego dysponowania swoim życiem seksualnym oraz wolność człowieka od przymusu, przemocy i innych bezprawnych zachowań w obszarze życia seksualnego. Należą do nich m.in. zgwałcenie, wykorzystanie seksualne, *grooming*, kazirodztwo i pornografia dziecięca.

Zgwałcenie – przestępstwo stypizowane w art. 197 kk. W art. 197 § 3 przewidziano typy kwalifikowane zgwałcenia, w pkt 3 spenalizowano dopuszczenie się zgwałcenia wobec małoletniego poniżej 15 r.ż. Do zrealizowania znamion tego typu przestępstwa dochodzi poprzez doprowadzenie małoletniego poniżej lat 15 do obcowania płciowego lub poddania się innej czynności seksualnej albo wykonania takiej czynności poprzez działanie przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem. Małoletni, którzy ukończyli 15 r.ż., korzystają z ochrony przewidzianej w art. 197 § 1–2, § 3 pkt 1 i 3 oraz § 4 kk.

Seksualne wykorzystanie bezradności lub niepoczytalności – przestępstwo stypizowane w art. 198 kk. Penalizuje doprowadzenie do obcowania płciowego lub poddania się innej czynności seksualnej lub jej wykonania poprzez wykorzystanie bezradności innej

osoby lub wynikający z upośledzenia umysłowego lub choroby psychicznej brak u takiej osoby zdolności do rozpoznania znaczenia czynu i pokierowania swoim postępowaniem. Na skutek stanu bezradności pokrzywdzony jest niezdolny do wyrażenia woli, a sprawca wykorzystuje stan braku swobodnego stanowienia w sferze wolności seksualnej przez osoby bezradne i niepoczytalne.

Seksualne wykorzystanie zależności lub krytycznego położenia – przestępstwo stypizowane w art. 199 kk. Artykuł ten sankcjonuje trzy typy czynu zabronionego. Pierwszy polega na doprowadzeniu innej osoby do obcowania płciowego lub do poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności przez nadużycie stosunku zależności lub wykorzystanie krytycznego położenia tej osoby (§ 1). Typy kwalifikowane polegają na popełnieniu czynu opisanego w § 1 na szkodę małoletniego (§ 2) albo na obcowaniu płciowym z małoletnim lub dopuszczeniu się wobec niego innej czynności seksualnej bądź doprowadzeniu go do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania przez nadużycie zaufania bądź udzielenie mu w zamian korzyści majątkowej lub osobistej bądź jej obietnicy (§ 3).

Seksualne wykorzystanie małoletniego – przestępstwo stypizowane w art. 200 kk. W § 1 przewidziano odpowiedzialność karną za obcowanie płciowe, dopuszczenie się czynności seksualnej wobec małoletniego poniżej lat 15 lub doprowadzenie go do poddania się takim czynnościom lub ich wykonania. Podkreślenia wymaga, że ewentualna zgoda małoletniego poniżej 15 r.ż. jest prawnie nieskuteczna i nie prowadzi do wyłączenia odpowiedzialności karnej sprawcy. Przepis ten ustanawia bezwzględną granicę ochrony małoletnich poniżej 15 r.ż. przed wszelkimi czynnościami seksualnymi. W § 3 spenalizowano prezentowanie treści pornograficznych lub udostępnianie przedmiotów mających taki charakter małoletniemu poniżej 15 r.ż. oraz rozpowszechnianie treści pornograficznych w sposób umożliwiający takiemu małoletniemu zapoznanie się z nimi. W § 4 zakazano prezentowania małoletniemu poniżej 15 r.ż. wykonania czynności seksualnej mającej na celu doprowadzenie do zaspokojenia seksualnego

sprawcy lub innej osoby. W § 5 przewidziano odpowiedzialność za prowadzenie reklamy lub promocji działalności polegającej na rozpowszechnianiu treści pornograficznych w sposób umożliwiający zapoznanie się z nimi małoletniemu poniżej 15 r.ż.

Grooming (uwodzenie dziecka przez internet) – przestępstwo stypizowane w art. 200a kk. Celem działania sprawcy jest zaprzyjaźnienie się i nawiązanie więzi emocjonalnej z małoletnim poniżej 15 lat tak, aby – wykorzystując tę więź – doprowadzić do czynności seksualnej. Sprawcy wykorzystują niezdolność małoletniego do należytego pojmowania sytuacji lub wprowadzają go w błąd, budując inny obraz siebie. W § 1 zakazano nawiązywania kontaktów za pośrednictwem systemu teleinformatycznego lub sieci telekomunikacyjnej z małoletnim poniżej 15 r.ż. w celu popełnienia przestępstwa określonego w art. 197 § 3 pkt 2 lub art. 200 kk, jak również produkowania lub utrwalania treści pornograficznych. W § 2 zakazano składania wobec małoletniego poniżej 15 r.ż. propozycji obcowania płciowego, poddania się lub wykonania innej czynności seksualnej lub udziału w produkowaniu bądź utrwalaniu treści pornograficznych.

Propagowanie pedofilii – przestępstwo stypizowane w art. 200b kk. Wskazany przepis zakazuje publicznego propagowania lub pochwalania zachowań o charakterze pedofilskim. Propagowanie to prezentowanie danego zachowania i zachęcanie do jego podjęcia, a pochwalanie oznacza formułowanie w odniesieniu do danego zachowania pozytywnych ocen.

Kaziroddstwo – przestępstwo stypizowane w art. 201 kk. Polega na dopuszczeniu się obcowania płciowego w stosunku do wstępnego, zstępного, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry.

Pornografia z wykorzystaniem dzieci – przestępstwo stypizowane w art. 202 kk. „Treści pornograficzne to takie treści, które właściwe są przekazowi informacyjnemu, w formie materialnej lub zdematerializowanej, i charakteryzują się tym, że przedstawiają w jakiegokolwiek formie autentyczne lub tylko wyobrażone przejawy życia seksualnego człowieka w wymiarze ograniczonym do funkcji fizjologicznych. Przekaz informacyjny może być

zarejestrowany (utrwalony) np. w formie filmu, zdjęć, książki, nagrania fonicznego lub nie (pokazy na żywo, wykład)” (Warylewski 2011). Z art. 202 kk wynikają następujące zakazy: publicznego prezentowania treści pornograficznych w taki sposób, że może to narzucić ich odbiór osobie, która sobie tego nie życzy; produkowania, utrwalania, sprowadzania, przechowywania lub posiadania w celu rozpowszechnienia, rozpowszechniania lub prezentowania treści pornograficznych z udziałem małoletniego; utrwalania treści pornograficznych z udziałem małoletniego; przechowywania, posiadania lub uzyskiwania dostępu do treści pornograficznych z udziałem małoletniego; produkowania, rozpowszechniania, prezentowania, przechowywanie lub posiadania treści pornograficznych przedstawiających wytworzony albo przetworzony wizerunek małoletniego uczestniczącego w czynności seksualnej i uczestniczenia w prezentacji treści pornograficznych z udziałem małoletniego.

Zmuszanie do prostytucji – przestępstwo stypizowane w art. 203 kk. Przedmiotem ochrony jest wolność seksualna osoby zmuszanej do prostytucji. Zabronione jest doprowadzanie innej osoby do uprawiania prostytucji przemocą, groźbą bezprawną, podstępem, a także wykorzystując stosunek zależności lub krytyczne położenie.

Stręczycielstwo, sutenerstwo, kuplerstwo – przestępstwo stypizowane w art. 204 kk. Przedmiotem ochrony jest obyczajność oraz prawidłowy rozwój moralny i fizyczny małoletniego. Stosownie do § 1 penalizowane jest zachowanie sprawcy, który w celu osiągnięcia korzyści majątkowej nakłania inną osobę do uprawiania prostytucji (stręczycielstwo) albo jej to ułatwia (kuplerstwo). W § 2 jest mowa o czerpaniu korzyści majątkowych z uprawiania prostytucji przez inną osobę (sutenerstwo), a § 3 określa typ kwalifikowany, czyli sutenerstwo lub kuplerstwo w odniesieniu do małoletniego (tzn. osoby, która nie ukończyła 18 lat).

Przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece – przestępstwa określone w rozdziale XXVI (art. 206–211a) kk. Mają za zadanie chronić dobro i bezpieczeństwo członków rodziny, a także skuteczność opieki nad słabszymi i bezradnymi.

Znęcanie – przestępstwo stypizowane w art. 207 kk. Do jego wystąpienia nie jest potrzebne spowodowanie żadnych konkretnych skutków (np. zranień u pokrzywdzonego). Jest to przestępstwo formalne – czyli do jego popełnienia wystarczające jest wystąpienie zachowania wyczerpującego znamiona znęcania się. Znęcaniem jest każda aktywność sprawcy lub zaniechanie aktywności (zaniechanie) sprowadzające się do zadawania poważnego bólu fizycznego lub dotkliwych cierpień moralnych. Zachowanie będące znęcaniem się jest zazwyczaj zbiorem wielu zachowań stanowiących samodzielnie przykłady innych przestępstw. Zachowania wyczerpujące znamiona znęcania są zwykle rozciągnięte w czasie. Może to być również zachowanie jednorazowe, jeżeli charakteryzuje je wysoki stopień intensywności wkroczenia w dobra innej osoby.

Rozpijanie małoletniego – przestępstwo stypizowane w art. 208 kk. Przepis ma na celu ochronę młodzieży przed niebezpiecznym dla jej zdrowia fizycznego i psychicznego oraz dla rozwoju moralnego nawykiem picia alkoholu. Zabronione jest rozpijanie małoletniego poprzez dostarczanie mu alkoholu, ułatwianie jego spożycia lub nakłanianie go do spożycia takiego alkoholu. Znamię „rozpija” wymaga dla jego realizacji wielości zachowań sprawcy. Zgodnie z art. 46 ust. 1 ustawy o wychowaniu w trzeźwości napojem alkoholowym jest produkt przeznaczony do spożycia zawierający alkohol etylowy pochodzenia rolniczego w stężeniu przekraczającym 0,5% objętościowo.

Niealimentacja – przestępstwo stypizowane w art. 209 kk. Przedmiotem ochrony jest rodzina i instytucja opieki oraz dążenie do zabezpieczenia materialnych podstaw egzystencji dla osób najbliższych, których prawa w tym zakresie wynikają z orzeczenia sądowego lub ustawy. Zabronione jest uchylanie się od wykonania obowiązku alimentacyjnego określonego co do wysokości orzeczeniem sądowym, ugodą zawartą przed sądem lub innym organem albo inną umową, jeżeli łączna wysokość powstałych wskutek tego zaległości stanowi równowartość co najmniej trzech świadczeń okresowych albo jeżeli opóźnienie zaległego świadczenia innego niż okresowe wynosi co najmniej trzy miesiące.

Porzucenie – przestępstwo stypizowane w art. 210 kk.

Przepis chroni zdrowie i bezpieczeństwo małoletniego albo osoby nieporadnej. Zabrania on porzucania osób, które samodzielnie nie są w stanie zadbać o siebie i zabezpieczyć swoich interesów, a w tym celu wymagają pomocy innych osób. Sprawcą przestępstwa z art. 210 § 1 kk może być tylko ten, kto jest obowiązany do sprawowania opieki. Źródłem takiego obowiązku może być ustawa, orzeczenie sądu lub umowa.

Uprowadzenie – przestępstwo stypizowane w art. 211 kk.

Przepis penalizuje uprowadzenie lub zatrzymanie małoletniego poniżej 15 r.ż. albo osoby nieporadnej ze względu na jej stan psychiczny lub fizyczny, wbrew woli osoby powołanej do opieki lub nadzoru. Rodzice uprowadzonego lub zatrzymanego dziecka mogą popełnić to przestępstwo, jeżeli została im odebrana, zawieszona lub ograniczona władza rodzicielska (uchwała SN z 21 listopada 1979 r., VI KZP 15/79, OSNKW 1980/1-2, poz. 2). W sytuacji, gdy rodzice wykonują wspólnie władzę rodzicielską i jedno z nich, wbrew woli drugiego, zabiera lub zatrzymuje dziecko, nie dochodzi do wypełnienia znamion uprowadzenia.

Nielegalna adopcja – przestępstwo stypizowane w art.

211a kk. Przepis chroni dobro dziecka i porządek publiczny wyrażający się w konieczności przestrzegania przewidzianych prawem procedur. Zgodnie z § 1 zabronione jest organizowanie adopcji dzieci wbrew przepisom Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. W § 2 przewidziano zakaz wyrażania zgody na adopcję przez osoby, którym przysługuje władza rodzicielska nad dzieckiem w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej, zatajając ten cel przed sądem orzekającym w postępowaniu w sprawie o przysposobienie, a w przypadku wyrażenia przez rodzica zgody na przysposobienie dziecka w przyszłości bez wskazania osoby przysposabiającego – przed sądem przyjmującym oświadczenie o wyrażeniu tej zgody oraz z pominięciem postępowania w sprawie o przysposobienie.

Przestępstwa przeciwko wolności – pod ochroną prawa

karnego pozostają najważniejsze aspekty wolności człowieka. Przestępstwa przeciwko wolności są ujęte w rozdziale XXIII kk. Należą do nich m.in. bezprawne

pozbawienie wolności, groźby karalne, *stalking* i handel ludźmi.

Handel ludźmi – przestępstwo stypizowane w art. 189 kk.

Handlem ludźmi obejmuje werbowanie, transport, dostarczanie, przekazywanie, przechowywanie lub przyjmowanie osoby z zastosowaniem przemocy lub groźby bezprawnej, uprowadzenia, podstępny, wprowadzenia w błąd albo wyzyskania błędu lub niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania, nadużycia stosunku zależności, wykorzystania krytycznego położenia lub stanu bezradności, udzielenia albo przyjęcia korzyści majątkowej lub osobistej albo jej obietnicy osobie sprawującej opiekę lub nadzór nad inną osobą – w celu jej wykorzystania, nawet za jej zgodą, w szczególności w prostytucji, pornografii lub innych formach seksualnego wykorzystania, w pracy lub usługach o charakterze przymusowym, w żebractwie, w niewolnictwie lub innych formach wykorzystania poniżających godność człowieka albo w celu pozyskania komórek, tkanek lub narządów wbrew przepisom ustawy. Jeżeli zachowanie sprawcy dotyczy małoletniego, stanowi ono handel ludźmi, nawet gdy nie zostały użyte wymienione metody.

Groźba karalna – jest to przestępstwo stypizowane

w art. 190 kk. Przedmiotem ochrony jest wolność człowieka rozumiana jako wolność od strachu przed popełnieniem przestępstwa na jego szkodę lub osób najbliższych. Groźba może przybrać formę wyraźną lub dorozumianą. Grozić można słowem, gestem lub innym zachowaniem się, które w zamiarze grożącego ma być zrozumiane jako groźba popełnienia przestępstwa i w rzeczywistości może być tak rozumiana.

Uporczywe nękanie – jest to przestępstwo stypizowane

w art. 190a kk. Przedmiotem ochrony jest wolność od poczucia zagrożenia oraz wkraczania innych w sferę prywatności danej osoby. Zgodnie z § 1 zabronione jest uporczywe nękanie innej osoby lub osoby jej najbliższej, czyli podejmowanie działań, które wzbudzają w danej osobie uzasadnione okolicznościami poczucie zagrożenia, poniżenia lub udręczenia lub istotnie naruszają jej prywatność. Nękanie może odbywać się w różnych formach. Sprawca może podejmować takie

zachowania jak rozmowy telefoniczne, połączenia SMS, kontakty e-mailowe, nachodzenie, nagabywanie w domu, obserwowanie lub narzucanie się z upominkami. Zgodnie z § 2 zabronione jest natomiast podszywanie się pod inną osobę, wykorzystywanie wizerunku lub innych danych osobowych, za pomocą których jest ona publicznie identyfikowana, w celu wyrządzenia jej szkody majątkowej lub osobistej.

Utrwalanie wizerunku nagiej osoby – przestępstw stypizowane w art. 191a kk. Opisano w nim dwa typy czynów zabronionych. Typ pierwszy to utrwalanie wizerunku nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej, z użyciem w tym celu przemocy, groźby bezprawnej lub podstęp. Typ drugi to rozpowszechnianie wizerunku nagiej osoby lub osoby w trakcie czynności seksualnej bez jej zgody.

Pokrzywdzenie przestępstwem

Dorośli sprawcy

Przestępczość dorosłych względem dzieci wykazuje niejednorodną dynamikę. Najwięcej jest spraw o niealimentację i znęcanie się, które są liczone w tysiącach. Szczególnie warte uwagi są sprawy z art. 207 § 1 kk, bowiem, jak pokazuje praktyka (Burdziej i in., 2022), dziecko pokrzywdzone znęcaniem pozostaje niezauważone przez wymiar sprawiedliwości. Mimo wyodrębnienia w 2017 r. w art. 207 kk § 1a dotyczącego znęcania się nad osobą nieporadną ze względu na wiek (z podwyższoną sankcją karną) norma ta pozostaje praktycznie niewykorzystana, co podkreśliła Fundacja Court Watch (Burdziej i in., 2022) w swoim raporcie. W sprawach przez nią badanych dzieci często nawet nie były wskazywane jako pokrzywdzone znęcaniem się, choć zamieszkiwały wspólnie z dorosłym pokrzywdzonym i sprawcą.

Warto zauważyć, że zakończonych skazaniem spraw karnych, w których dzieci zostały uznane za pokrzywdzone znęcaniem się, jest niemal czterokrotnie mniej w porównaniu z liczbą spraw toczących się w ramach procedury „Niebieskie Karty”, w których dzieci zostały uznane za osoby, wobec których zachodzi podejrzenie, że są dotknięte przemocą w rodzinie.

Pozostałe znaczące liczebnie przestępstwa przeciwko dzieciom to czyny godzące w wolność seksualną (w szczególności obcowanie płciowe z osobą poniżej 15 r.ż.). Na poziomie kilkuset pozostają sprawy dotyczące wypadków drogowych, gróźb karalnych i przestępstw z użyciem przemocy skierowanych przeciwko mieniu (rozbój).

W tabeli 1 przedstawiono zarówno czyny, które przez ustawodawcę zostały wskazane jako takie, które mogą być popełnione wyłącznie na szkodę małoletniego, a wiek pokrzywdzonego jest jednym ze znamion czynu wprost określonym w przepisach, jak i inne przestępstwa popełnione na szkodę małoletnich, których liczba każdego roku jest znaczna.

Tabela 1. Liczba małoletnich pokrzywdzonych w sprawach dotyczących wybranych przestępstw, w których doszło do skazania w I instancji

Typ czynu zabronionego		Lata					
		2016	2017	2018	2019	2020	2021
148 § 1 kk (zabójstwo)		11	17	15	11	16	14
149 kk (dzieciobójstwo)		1	0	1	0	1	1
177 § 1 kk (spowodowanie wypadku w komunikacji)		219	260	266	268	222	206
190 kk (groźba karalna)		265	244	245	299	244	274
190a § 1 kk (uporczywe nękanie)		65	69	64	77	82	96
197 § 1 kk (zgwałcenie)		49	65	47	36	48	54
197 § 3 kk (zgwałcenie kwalifikowane)		111	120	98	124	88	100
199 kk (seksualne wykorzystanie zależności lub krytycznego położenia)		11	14	19	28	14	17
200 kk (seksualne wykorzystanie małoletniego)	200 § 1 kk	636	699	607	614	590	652
	200 § 2 kk	13	4	3	9	0	1
	200 § 3 kk	39	48	61	56	40	80
	200 § 4 kk	43	45	43	42	58	19
	200 § 5 kk	0	0	0	0	0	0
200a kk (<i>grooming</i>)	200a § 1 kk	16	13	14	17	16	27
	200a § 2 kk	58	91	77	82	56	63
201 kk (kazirodstwo)		2	2	3	6	3	14
202 kk (pornografia dziecięca)	202 § 3 kk	11	13	12	9	9	26
	202 § 4 kk	9	12	20	13	8	11
	202 § 4a kk	14	15	72	44	25	28
	202 § 4b kk	9	8	1	0	1	0
207 kk (znęcanie się)	207 § 1 kk	3656	3943	3403	3214	3028	3580
208 kk (rozpijanie małoletniego)		38	42	55	69	74	56
209 kk (niealimentacja)	209 § 1 kk	8475	8240	45 526	48 195	21 425	14 405
	209 § 1a kk	-	-	-	-	13 665	19 978
278 § 1 kk (kradzież)		35	57	40	67	52	80
280 § 1 kk (rozbój)		140	116	89	94	70	76
286 kk (oszustwo)		54	42	56	99	42	91

Źródło: oprac. własne na podstawie danych przekazanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości.

Dzieci osądzane jak dorośli

Zgodnie z Kodeksem karnym odpowiedzialność karną mogą ponosić osoby, które w chwili popełnienia czynu zabronionego były w wieku powyżej 17 lat (art. 10 § 1 kk), a zatem w rozumieniu przepisów pozostające dziećmi. W wyjątkowych przypadkach dziecko, które naruszyło konkretne przepisy prawa

karnego¹ po ukończeniu 15 r.ż., może odpowiadać karnie na takich zasadach jak osoba dorosła (art. 10 § 2 kk). Odpowiedzialność ta jest jednak zmodyfikowana w porównaniu z odpowiedzialnością osoby dorosłej – rozróżnia ją obowiązek sądu stosowania niższego górnego progu zagrożenia karą², a także jej fakultatywność. Od oceny sądu zależy bowiem, czy nieletni powyżej 15 r.ż. poniesie odpowiedzialność karną. Sąd osądzi nieletniego jak dorosłego tylko wtedy, gdy uzna, że stopień jego dojrzałości wskazywał na to, że rozumiał społeczne znaczenie swojego czynu.

W ciągu ostatnich 5 lat liczba dzieci odpowiadających na podstawie art. 10 § 2 kk utrzymała się na niskim poziomie, nie przekraczając nigdy 10 osób rocznie. Nieletni zostali osądzeni i skazani w przeważającej mierze za czyny godzące w życie, zdrowie oraz wolność seksualną pokrzywdzonych (tab. 2).

Tabela 2. Liczba osób powyżej 15 r.ż. skazanych na podstawie art. 10 § 2 kk w latach 2016–2021 wraz ze wskazaniem typu czynu

Typ czynu zabronionego	Lata					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Art. 134 kk	-	-	-	-	-	-
Art. 148 § 1 kk	2	-	-	-	1	1
Art. 148 § 2 kk	1	1	1	-	2	-
Art. 148 § 3 kk	1	-	-	-	-	-
Art. 156 § 1 i 3 kk	-	-	-	1	-	-
Art. 163 § 1 i 3 kk	-	-	-	-	-	-
Art. 166 § 1 kk	-	-	-	-	-	-
Art. 173 § 3 kk	-	-	-	-	-	-
Art. 197 § 3 kk	2	1	1	1	1	1
Art. 252 kk	-	-	-	-	-	-
Art. 280 § 2 kk	3	2	2	1	3	-
RAZEM	9	4	4	3	7	2

Źródło: oprac. własne na podstawie danych przekazanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości.

Jak wynika z tabeli 2, rzadkością są sprawy, w których zarówno ciężar popełnionego przestępstwa, jak i stopień rozwoju nieletnich sprawców przemawiają za sądzeniem ich jak dorosłych. W żadnym roku ich liczba nie przekroczyła 10. Nie ma danych, czy przestępstwa te zostały popełnione na szkodę osób małoletnich ani na temat ewentualnej relacji rodzinnej między pokrzywdzonym a sprawcą.

- 1 Odpowiedzialność karna nieletnich powyżej 15 r.ż. dotyczy wyłącznie bardzo poważnych przestępstw, takich jak zabójstwo (art. 148 kk), spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu (art. 156 § 1 kk), zgwałcenie wspólnie z inną osobą osoby małoletniej lub wobec bliskiej osoby (art. 197 § 3 pkt 1–3 kk), zgwałcenie ze szczególnym okrucieństwem (art. 197 § 4 kk).
- 2 Artykuł 10 § 3 kk: „[...] orzeczona kara nie może przekroczyć dwóch trzecich górnej granicy ustawowego zagrożenia przewidzianego za przypisane sprawcy przestępstwo; sąd może zastosować także nadzwyczajne złagodzenie kary”.

Nieletni

Dzieci – poza wyjątkami wskazanymi powyżej – uznaje się za niezdolne do popełnienia przestępstwa, gdyż nie można przypisać im winy. Ustawodawca uznaje bowiem, że poniżej ustalonego wieku osoba nie jest na tyle dojrzała, aby móc wymagać od niej określonego zachowania pod groźbą odpowiedzialności karnej. Taka osoba nie jest w stanie rozpoznać znaczenia swojego czynu i pokierować swoim postępowaniem (Wróbel i Zoll, 2016), nawet gdy w jednostkowych przypadkach stopień dojrzałości dziecka wskazywałby na pełne zrozumienie prawnokarnego znaczenia danego zachowania. Wyłączenie odpowiedzialności karnej nie oznacza, że dzieci nie ponoszą odpowiedzialności prawnej za swoje zachowania. Odpowiedzialność ta w okresie objętym niniejszym opracowaniem była uregulowana w Ustawie z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich, ale w 2022 r. doszło do przyjęcia nowych przepisów w tym zakresie. Obecnie zagadnienie odpowiedzialności prawnej nieletnich reguluje Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich³.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami postępowanie w sprawach nieletnich toczy się przed sądem rodzinnym i ma charakter niejawnym. Nadrzędną zasadą zarówno dotychczasowych, jak i nowych przepisów było i ma być dobro nieletniego. Postępowanie nie było i nadal nie jest nakierowane na wymierzenie kary, lecz dąży do spowodowania „korzystnych zmian w osobowości i zachowaniu się nieletniego oraz zmierzając w miarę potrzeby do prawidłowego spełnienia przez rodziców lub opiekuna ich obowiązków wobec nieletniego, uwzględniając przy tym interes społeczny” (art. 3 § 1 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich). W nowym akcie prawnym cel postępowania został ujęty w ten sam sposób (art. 3 ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich). Według przepisów zarówno dotychczasowych, jak i nowej ustawy pokrzywdzony nie jest stroną postępowania, jednak

proponowane przepisy dają pokrzywdzonemu więcej uprawnień, takich jak możliwość składania wniosków dowodowych (art. 58 ust. 2 ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich) oraz zadawania pytań na rozprawie w trakcie przeprowadzania tychże dowodów (art. 69 ust. 5 tej ustawy).

Sprawy o demoralizację

Nieletni do 18 r.ż. (bez minimalnej granicy wiekowej) może odpowiadać z tytułu demoralizacji. W poprzednio obowiązującym stanie prawnym nie była określona minimalna granica odpowiedzialności z tytułu demoralizacji. W pojęciu demoralizacji mieści się popełnienie czynu zabronionego. W praktyce odpowiedzialność za takie czyny w trybie postępowania o demoralizacji dotyczyła dzieci, które nie ukończyły 13 r.ż. Nowa ustawa o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich ustaliła granicę odpowiedzialności z tytułu demoralizacji na ukończeniu przez nieletniego 10 r.ż. (art. 1 ust. 1 pkt 1 ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich).

Zarówno w poprzednio obowiązujących, jak i nowych przepisach nie ma definicji demoralizacji – w przepisach jedynie wymieniono jej przejawy⁴. Niektórzy (Kruk i in, 2016) podnoszą, że w praktyce pojęcie to jest jednoznaczne i oznacza różne przejawy niedostosowania społecznego.

Liczbę nieletnich odpowiadających z tytułu przejawów demoralizacji w latach 2015–2019 przedstawiono w tabeli 3.

3 Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich weszła w życie 1 września 2022 r. Postępowania opisane w niniejszym opracowaniu toczyły się w latach 2015–2021, a zatem wyłącznie na podstawie dotychczasowych przepisów.

4 Art. 4 § 1 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich jako przykłady demoralizacji wymienia m.in. „naruszanie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierządu, włóczęgostwo, udział w grupach przestępczych”. Z kolei art. 4 ust. 1 ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich jako demoralizację traktuje „w szczególności dopuszczenie się czynu zabronionego, naruszenie zasad współżycia społecznego, uchylanie się od obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki, używanie alkoholu, środków odurzających, substancji psychotropowych, ich prekursorów, środków zastępczych lub nowych substancji psychoaktywnych, zwanych dalej «substancją psychoaktywną», uprawianie nierządu”.

Tabela 3. Ogólna liczba prawomocnych orzeczeń w sprawach o demoralizację wydanych w latach 2015–2019, z uwzględnieniem płci

	Lata				
	2015	2016	2017	2018	2019
Liczba orzeczeń	14 599	15 189	13 371	14 414	13 805
Chłopcy	9767	10 177	8999	9655	9277
Dziewczyny	4832	5012	4372	4759	4528

Źródło: oprac. własne na podstawie danych Informatora Statystycznego Wymiaru Sprawiedliwości (<https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>).

Nieletni odpowiadający za czyny karalne

Dzieci w wieku 13–17 lat w okresie objętym niniejszym opracowaniem odpowiadały prawnie za popełnienie czynów zabronionych na podstawie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, w trybie postępowania w sprawach o czyny karalne. Osiągnięcie wymienionego wieku nie wykluczało odpowiedzialności za demoralizację. Nieletni w tym wieku mogli też być sądzeni z tytułu przejawów demoralizacji, o ile ich zachowanie nie stanowiło czynów karalnych. Zarówno w poprzednio obowiązujących przepisach, jak i w nowej ustawie umieszczenie w zakładzie poprawczym mogło być orzekane wyłącznie wobec nieletnich, którzy dopuścili się czynów karalnych. Pod pojęciem czynu karalnego w poprzednio obowiązującej ustawie rozumiane było popełnienie przestępstwa lub przestępstwa skarbowego bądź jednego z wykroczeń wymienionych w ustawie⁵.

Komitet Praw Dziecka w swoich wnioskach po przedstawieniu przez Polskę okresowego raportu z przestrzegania Konwencji o prawach dziecka (Children Rights Comitee, 2021) wskazuje, że przepisy polskiego prawa w zakresie odpowiedzialności prawnej nieletnich są sprzeczne z Konwencją o prawach dziecka, gdyż granica odpowiedzialności karnej powinna zostać bezwzględnie ustalona na ukończeniu 18 r.ż., a granica odpowiedzialności nieletnich – 15 r.ż.

5 Artykuł 1 § 2 Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich: Ilekroć w ustawie jest mowa o:
[...]
2) „czynnie karalnym” – rozumie się przez to czyn zabroniony przez ustawę jako:
a) przestępstwo lub przestępstwo skarbowe albo
b) wykroczenie określone w art. 50a, art. 51, art. 69, art. 74, art. 76, art. 85, art. 87, art. 119, art. 122, art. 124, art. 133 lub art. 143 Kodeksu wykroczeń.

Ponadto – jak zwraca uwagę Komitet Praw Dziecka w swoim raporcie – należy usunąć wykroczenia z katalogu czynów, za które mogą odpowiadać nieletni. Komitet postuluje też wyłączenie nieletnich z grona osób umieszczanych w Rejestrze Sprawców Przystępstw na Tle Seksualnym.

Liczba nieletnich osądzonych za popełnienie wybranych czynów karalnych w latach 2015–2019 została podsumowana w tabeli 4, w której przedstawiono czyny, które przez ustawodawcę zostały wskazane jako takie, które mogą być popełnione wyłącznie na szkodę małoletniego, a wiek pokrzywdzonego jest jednym ze znamion czynu wprost określonym w przepisach, oraz inne poważne czyny, które zostały popełnione na szkodę małoletnich. Z analizy tych danych wynika, że nieletni przeciwko innym dzieciom najczęściej popełniają czyny karalne związane z użyciem przemocy (spowodowanie średniego i lekkiego uszczerbku na zdrowiu, bójka i pobicie, naruszenie nietykalności cielesnej, znęcanie się, rozbój i wymuszenie rozbójnicze), nieprowadzące jednak w większości przypadków do śmierci lub ciężkiego uszczerbku na zdrowiu. Istotny jest udział czynów o charakterze seksualnym – szczególnie obcowania płciowego z osobą poniżej 15 r.ż., co jednak może wynikać z wchodzenia przez nastolatków w relacje rówieśnicze, w których jedna strona jest lub obie strony są poniżej tzw. wieku zgody, wyznaczonego na ukończenie 15 lat (art. 200 § 1 kk), i podejmowania współżycia przez te osoby. Zauważalna jest też liczba orzeczeń dotyczących groźby karalnej oraz utrwalania i rozpowszechniania wizerunku nagiej osoby popełnionych na szkodę małoletniego. Charakter tych czynów przemawia za uznaniem, że mogą dotyczyć prześladowań rówieśniczych. Pozostaje pytanie o prewencję tego typu

czynów – przez edukację i odpowiednie reagowanie – ze strony oświaty. Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę od lat promuje wprowadzenie w placówkach oświatowych polityki ochrony dzieci, czyli procedur wewnętrznych regulujących m.in. sposób postępowania w przypadku krzywdzenia rówieśniczego.

Na ogólną liczbę dzieci w wieku 13–17 lat (1 107 564 osób, wszystkich dzieci w Polsce jest 7 288 409 [Główny Urząd Statystyczny, 2021]) tzw. przestępczość nieletnich stanowi mniej niż 1% przypadków, gdyż od kilku lat utrzymuje się na poziomie mniej niż 10 tysięcy orzeczeń rocznie.

Warto dodać, że analiza danych statystycznych pozwala zauważyć, że wśród nieletnich sprawców czynów karalnych przeważają chłopcy.

W tabeli 4 pominięto niektóre czyny, których udział w tzw. przestępczości nieletnich na szkodę innych dzieci jest niewielki i oscyluje w granicach kilku–kilkunastu pokrzywdzonych rocznie. Uwzględnienie tych czynów spowodowałoby stłoczenie danych i w konsekwencji nie przyczyniłoby się do czytelnego przedstawienia tego zjawiska. Kompleksowe dane na temat orzeczeń wydanych wobec nieletnich znajdują się w Informatorze Statystycznym Wymiaru Sprawiedliwości.

Tabela 4. Liczba prawomocnych orzeczeń w sprawach o popełnienie czynu karalnego z uwzględnieniem wybranych typów czynów

Typ czynu zabronionego	Lata					
	2015	2016	2017	2018	2019	
149 kk (dzieciobójstwo)	–	–	–	–	–	
148 § 1 kk (zabójstwo) – pokrzywdzony małoletni	–	–	–	1	–	
151 kk (doprowadzenie do samobójstwa) – pokrzywdzony małoletni	1	–	1	1	2	
156 kk (ciężki uszczerbek na zdrowiu) – pokrzywdzony małoletni	156 § 1 pkt 1 kk	3	9	4	4	2
	156 § 1 pkt 2 kk	1	1	1	1	–
157 § 1 kk (średni uszczerbek na zdrowiu) – pokrzywdzony małoletni	123	173	163	110	80	
157 § 2 kk (lekki uszczerbek na zdrowiu) – pokrzywdzony małoletni	107	160	156	105	59	
158 § 1 kk (bójka i pobicie) – pokrzywdzony małoletni	183	288	213	1821	113	
160 § 1 kk (narażenie na niebezpieczeństwo) – pokrzywdzony małoletni	12	15	16	7	71	
190 § 1 kk (groźba karalna) – pokrzywdzony małoletni	100	137	139	95	67	
Art.191a § 1 kk (utrwalanie wizerunku nagiej osoby) – pokrzywdzony małoletni	15	19	49	25	26	
197 kk (zgwałcenie) – pokrzywdzony poniżej 15 r.ż.	197 § 1 kk	1	–	1	–	–
	197 § 2 kk	4	6	–	–	–
	197 § 3 pkt 1 kk	1	1	–	1	–
	197 § 3 pkt 2 kk	10	8	4	10	8
199 § 2 kk (seksualne wykorzystanie stosunku zależności lub krytycznego położenia)	–	–	–	–	–	
199 § 3 kk (seksualne nadużycie zaufania lub udzielenie korzyści)	–	–	–	–	–	

Typ czynu zabronionego		Lata				
		2015	2016	2017	2018	2019
200 kk (wykorzystanie seksualne małoletniego poniżej 15 r.ż.)	200 § 1 kk	140	153	125	115	125
	200 § 2 kk	1	-	4	1	-
	200 § 3 kk	6	19	17	25	21
	200 § 4 kk	-	-	-	-	-
200a kk (<i>grooming</i>)	200a § 1 kk	-	4	4	1	4
	200a § 2 kk	4	19	19	16	11
200b kk (propagowanie zachowań pedofilskich)		-	-	1	1	1
202 kk (pornografia dziecięca)	202 § 3 kk	15	19	67	37	54
	202 § 4 kk	-	8	4	3	2
	202 § 4a kk	13	9	13	15	14
	202 § 4b kk	-	6	14	6	13
204 § 3 kk (stręczycielstwo, sutenerstwo, kuplerstwo na szkodę małoletniego)	204 § 3 kk	-	-	-	-	-
	204 § 3 w zw. z § 1 kk	-	-	-	-	-
207§ 1 kk (znęcanie się)	207§ 1 kk (pokrzywdzony małoletni)	55	89	59	25	35
	207§ 1a kk	-	-	-	7	6
208 kk (rozpijanie małoletniego)		9	7	6	10	11
217 § 1 kk (naruszenie nietykalności cielesnej) – pokrzywdzony małoletni		109	145	120	78	70
280 § 1 kk (rozbój) – pokrzywdzony małoletni		78	69	75	28	34
282 kk (wymuszenie rozbójnicze) – pokrzywdzony małoletni		54	65	52	32	34

Źródło: oprac. własne na podstawie danych Informatora Statystycznego Wymiaru Sprawiedliwości (<https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>).

Tabela 5. Ogólna liczba prawomocnych orzeczeń w sprawach o popełnienie czynu karalnego wydanych w latach 2015–2019 z uwzględnieniem płci

	Lata				
	2015	2016	2017	2018	2019
Liczba orzeczeń ogółem	12 237	11 355	9 657	9 754	8 920
Chłopcy	9 617	8 735	7 367	7 491	6 681
Dziewczyny	2 620	2 620	2 290	2 263	2 239

Źródło: oprac. własne na podstawie danych Informatora Statystycznego Wymiaru Sprawiedliwości (<https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>).

Koszt pokrzywdzenia przestępstwem

Pokrzywdzenie przestępstwem rodzi w życiu dziecka wiele różnych rodzajowo skutków. Jednym z podstawowych jest szkoda o charakterze majątkowym, która może wystąpić, gdy dziecko jest pokrzywdzone przestępstwem zarówno bezpośrednio, jak i pośrednio, tj. wtedy, gdy w wyniku przestępstwa traci jednego ze swoich żywicieli (rodzica, opiekuna prawnego).

Szkoda jest rozumiana jako uszczerbek w dobrach prawnych pokrzywdzonego poniesiony wbrew jego woli. Dzieli się ją na szkodę majątkową oraz szkodę niemajątkową, czyli krzywdę (Balwicka-Szczyrba i Sylwestrzak, 2022).

Orzeczenie odszkodowania lub zadośćuczynienia może mieć miejsce w postępowaniu zarówno karnym⁶ (za wyjątkiem zasądzenia renty), jak i cywilnym⁷. Odszkodowania można dochodzić także wtedy, gdy doszło do uniewinnienia oskarżonego⁸.

W przepisach przewidziano wydłużenie okresu przedawnienia roszczeń osoby małoletniej do dwóch lat od ukończenia przez nią pełnoletniości, niezależnie od początku biegu tego przedawnienia.

Ministerstwo Sprawiedliwości nie gromadzi danych, które pozwoliłyby ustalić, ilu małoletnich otrzymało odszkodowania lub zadośćuczynienia w ostatnim pięcioleciu i jakie to były kwoty.

W przypadku niemożności uzyskania od sprawcy lub z innych źródeł, w tym z tytułu ubezpieczenia lub ze środków pomocy społecznej, pokrycia utraconych zarobków, innych środków utrzymania lub kosztów leczenia i rehabilitacji jest możliwe uzyskanie państwowej kompensaty dla niektórych czynów zabronionych, nawet gdy sprawca lub sprawcy czynu zabronionego nie zostali ustaleni (Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych czynów zabronionych [Dz.U. z 2016 r. poz. 325 t.j.]). Kompensata przysługuje wyłącznie osobie pokrzywdzonej, która doznała ciężkiego doznała ciężkiego uszczerbku na zdrowiu, naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia, trwających dłużej niż 7 dni, bądź osobie najbliższej, jeżeli pokrzywdzony poniósł śmierć w wyniku przestępstwa. Osobą najbliższą jest m.in. zstępny zmarłego pokrzywdzonego lub osoba przez niego przysposobiona. Kompensatę przyznaje się w ograniczonej kwocie, do 25 tys. zł, chyba że pokrzywdzony poniósł śmierć, wówczas jest to do 60 tys. zł. Kompensatę przyznają sądy rejonowe na wniosek pokrzywdzonego lub prokuratora.

Ministerstwo Sprawiedliwości nie gromadzi dokładnych statystyk, które pozwoliłyby ustalić, ilu małoletnich otrzymało kompensatę i w jakiej kwocie. Niewielka roczna liczba orzeczeń o kompensacie prowadzi do wniosku, że możliwe, iż żaden małoletni jej nie otrzymał.

W postępowaniach opisanych w niniejszym podrozdziale dziecko pokrzywdzone pośrednio lub bezpośrednio reprezentuje przedstawiciel ustawowy, chyba, że zachodzi wyjątek uzasadniający ustanowienie w sprawie kuratora procesowego (więcej na temat kuratora procesowego i warunków jego ustanowienia w dalszych podrozdziałach).

Tematem pomijanym zarówno w polskim, jak i europejskim piśmiennictwie, ale dość obszernie obecnym w dyskursie zagranicznym, w szczególności amerykańskim, jest kwestia szacowania kosztów społecznych negatywnych doświadczeń jednostek w okresie dzieciństwa. Bycie narażonym w dzieciństwie na działanie takich czynników jak m.in. przemoc w rodzinie wpływa na całe dorosłe

6 Podstawą orzekania o odszkodowaniu i zadośćuczynieniu w postępowaniu karnym jest art. 46 kk, który zawiera dyrektywę orzekania w tym zakresie przez sąd karny w oparciu o przepisy prawa cywilnego, z wyraźnym wyłączeniem stosowania przepisów o możliwości zasądzenia renty.

7 Artykuł 444 Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (kc; Dz.U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm. t.j.) w zakresie odszkodowania za szkodę na osobie w zakresie rekompensaty za wszelkie poniesione z tego tytułu koszty, art. 445 kc w zakresie zadośćuczynienia oraz art. 446 § 2 kc w zakresie roszczeń osoby uprawnionej do alimentacji o dostarczenie środków utrzymania w przypadku śmierci osoby zobowiązanej do alimentów.

8 Wprawdzie w postępowaniu cywilnym istnieje zasada związania sądu cywilnego ustaleniami poczynionymi w wyroku skazującym, nie obejmuje ona jednak ustaleń z wyroku uniewinniającego. Oznacza to, że w przypadku uniewinnienia jest możliwe dochodzenie od sprawcy odszkodowania przed sądem cywilnym. Uchwała Sądu Najwyższego (zasada prawna) z 28.04.1983 r., III CZP 14/83, OSNC 1983, nr 11, poz. 168.

Tabela 6. Orzeczenia w przedmiocie kompensaty wydane przez sądy rejonowe w latach 2016–2021

Lata	Wpływ	Załatwiono							Liczba spraw załatwionych, w których przyznano kompensatę	Łączna wysokość przyznanych kompensat w zł
		z tego								
		razem	uwzględniono w całości lub części	oddalono	zwrócono	odrzucono	umorzono	inne załatwienia		
2016	100	90	35	18	17	3	4	13	28	197 024
2017	79	86	33	15	18	3	2	15	27	369 694
2018	111	91	34	21	20	2	1	13	34	331 925
2019	117	121	25	27	43	1	4	21	25	378 929
2020	55	75	21	19	19	1	2	13	21	243 995
2021	56	52	21	13	7	2	2	7	21	283 895

Źródło: informacja Ministerstwa Sprawiedliwości

życie osoby nimi dotkniętej. W szczególności wywołuje zaburzenia psychiczne i powiązane choroby somatyczne, zwiększając skłonność do podejmowania ryzykownych dla zdrowia zachowań, takich jak uzależnienia, a w konsekwencji skracając życie. Szacowany roczny koszt społeczny negatywnych doświadczeń w dzieciństwie dla Europy wynosi ok. 581 mld dolarów amerykańskich rocznie (2 591 184 470 000 zł), czyli 2,5% produktu krajowego brutto państw kontynentu. W Polsce szacunki te wynoszą 14,9 mld dolarów amerykańskich, czyli 66 452 063 000 zł, co stanowi ok. 2,5 % jej PKB (Hughes i in., 2021)

Nie ma szczegółowych polskich badań w tym zakresie.

Przesłuchanie małoletniego pokrzywdzonego

Artykuł 185a kpk, dotyczący tzw. przyjaznego przesłuchania małoletnich pokrzywdzonych, został wprowadzony do polskiego porządku prawnego Ustawą z dnia 10 stycznia 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego, ustawy o świadku koronnym oraz ustawy o ochronie informacji niejawnych (Dz.U. 2003 Nr 17 poz. 155). Ochrona małoletniego pokrzywdzonego z punktu widzenia zakresu przedmiotowego wskazanego przepisu dotyczyła wyłącznie przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności. Zakres podmiotowy

obejmował jedynie małoletnich pokrzywdzonych, którzy w chwili czynu nie ukończyli 15 lat. W toku kolejnych nowelizacji⁹ rozszerzono podmiot i przedmiot ochrony określony w art. 185a kpk.

Zgodnie z nowelizacją z 2005 r. prowadzenie przesłuchania w trybie art. 185a kpk rozszerzono także na małoletnich pokrzywdzonych przestępstwami przeciwko rodzinie i opiece. Zakresem podmiotowym objęto małoletnich pokrzywdzonych, którzy w czasie przesłuchania nie ukończyli 15 lat. Na mocy nowelizacji z 2013 r., która weszła w życie dnia 27 stycznia 2014 r., ustawodawca w art. 185a § 4 kpk przewidział także ochronę dla małoletnich pokrzywdzonych, którzy ukończyli 15 lat. Przesłuchanie małoletnich w wieku 15–18 lat odbywa się w tzw. przyjaznym trybie, gdy zachodzi obawa, że przesłuchanie w innych warunkach mogłoby wyrzucić negatywny wpływ na stan psychiczny małoletniego. Po nowelizacji z 2013 r. przesłuchanie określone w warunkach z art. 185a kpk jest realizowane, gdy małoletni jest pokrzywdzony czynem stypizowanym w rozdziałach: XXIII (przestępstwa

9 Na mocy Ustawy z dnia 3 czerwca 2005 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2005 r. Nr 141 poz. 1181, dalej: nowelizacja z 2005 r.), oraz Ustawy z dnia 13 czerwca 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2013 r. poz. 849, dalej: nowelizacja z 2013 r.).

przeciwko wolności), XXV (przestępstwa przeciwko wolności seksualnej i obyczajności) i XXVI (przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece) oraz w przypadku przestępstw popełnionych z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej.

Zgodnie z art. 185b § 1 kpk w sprawach o przestępstwa popełnione z użyciem przemocy lub groźby bezprawnej lub określone w rozdziałach XXV i XXVI Kodeksu karnego świadka, który w chwili przesłuchania nie ukończył 15 lat, przesłuchuje się w warunkach określonych w art. 185a § 1–3, jeżeli jego zeznania mogą mieć istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy.

Przesłuchanie małoletniego w tzw. trybie ochronnym odbywa się na posiedzeniu sądu z aktywnym udziałem biegłego psychologa (Kosior, 2010). Jest to czynność dowodowa pozostająca w wyłącznej kompetencji sądu (Trocha, 2011). W przesłuchaniu mają prawo wziąć udział: prokurator, obrońca i pełnomocnik pokrzywdzonego. Osoba wymieniona w art. 51 § 2 kpk lub osoba pełnoletnia wskazana przez pokrzywdzonego również ma prawo być obecna przy przesłuchaniu, jeżeli nie ogranicza to swobody wypowiedzi przesłuchiwanego. Przesłuchanie powinno odbyć się niezwłocznie, nie później niż w terminie 14 dni od dnia wpływu wniosku. Wskazany termin instrukcyjny ma służyć zredukowaniu napięcia u osób pokrzywdzonych w związku z oczekiwaniem na czynność i w rezultacie zredukować traumatyczne przeżycia (Mierzwińska-Lorencka, 2011).

Warunki techniczne przesłuchania zostały uregulowane w art. 185d kpk i w Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2020 r. w sprawie sposobu przygotowania przesłuchania prowadzonego w trybie określonym w art. 185a–185c Kodeksu postępowania karnego (Dz.U. 2020.1691).

Zgodnie z obecnie obowiązującymi przepisami małoletniego w tzw. trybie ochronnym przesłuchuje się tylko, gdy jego zeznania mają istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. W sytuacji, gdy przesłanka istotności zeznań nie jest spełniona, należy odstąpić od przesłuchania małoletniego (Świecki, 2020). Zasadą jest jednokrotne przesłuchanie. Ustawodawca przewidział wyłącznie dwa wyjątki od tej zasady. Ponowne przesłuchanie może odbyć się, gdy wyjdą na jaw nowe nieznanie wcześniej okoliczności lub gdy zażąda tego oskarżony, który nie miał

obrońcy w trakcie pierwszego przesłuchania. W doktrynie podkreśla się, że istotne okoliczności to takie, które wynikają z dalszych przeprowadzanych dowodów i mają doprowadzić do ustalenia sprawstwa określonej osoby lub okoliczności zdarzenia (Grzegorzczak, 2014). Dużo większe wątpliwości budzi druga z przesłanek mogących stanowić podstawę powtórnego przesłuchania. Zgodnie z koncepcją uwzględniającą interes małoletniego pokrzywdzonego żądanie oskarżonego, który nie miał obrońcy podczas pierwszego przesłuchania, należy ocenić przez pryzmat przesłanek określonych w art. 170 § 1 kpk (Dudka, 2020). Koncepcja ta pozwala na wyważenie interesów małoletniego i oskarżonego, a także stanowi realizację koncepcji zapobiegania wtórnej wiktyimizacji oraz pogłębianiu negatywnych skutków przestępstwa poprzez przysparzanie małoletniemu cierpienia psychicznego związanych z udziałem w przesłuchaniu (Koper, 2019). Zgodnie z odmiennym poglądem ponowne przesłuchanie małoletniego jest konieczne, gdy zażąda tego oskarżony, który nie miał obrońcy podczas pierwszego przesłuchania, a odmowa sądu przeprowadzenia tej czynności prowadzi do naruszenia przepisów postępowania mających istotny wpływ na wynik sprawy, co stanowi względna przesłankę odwoławczą (Łakomy, 2016).

Kwestia ponownego przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego na wniosek oskarżonego, który nie miał obrońcy w trakcie pierwszego przesłuchania, budzi rozbieżności w orzecznictwie Sądu Najwyższego (SN). Zgodnie ze stanowiskiem prezentowanym w jego starszych orzeczeniach (wyrok SN z dnia 1 lutego 2008 r., V kk 231/07, wyrok SN z dnia 22 stycznia 2009 r., V kk 216/08, wyrok SN z dnia 16 marca 2011 r., III kk 278/10) wnioskowi oskarżonego, który nie miał obrońcy podczas pierwszego przesłuchania, należy zadośćuczynić. Żądanie to ma charakter bezwzględny, a ponowne przesłuchanie powinno odbyć się niezależnie od oceny innych okoliczności, w tym stanu psychicznego małoletniego pokrzywdzonego. Samo złożenie wniosku, nawet bez uzasadnienia i tezy dowodowej, obliguje sąd do przeprowadzenia ponownego przesłuchania. Kognicji sądu podlega jedynie zbadanie, czy oskarżony rzeczywiście nie miał ustanowionego obrońcy w trakcie pierwszego przesłuchania.

Podstawą takiego stanowiska jest założenie, że przyjęcie innych rozwiązań stanowiłoby naruszenie prawa oskarżonego do obrony. W nowszych orzeczeniach SN (wyrok SN z dnia 16 marca 2011 r., III kk 278/10, postanowienie SN z dnia 7 listopada 2018 r., II kk 83/18, postanowienie SN z dnia 27 września 2016 r., V kk 246/16, postanowienie SN z dnia 4 kwietnia 2018 r., III kk 362/17) prezentuje jednak pogląd, że złożenie żądania ponownego przesłuchania świadka nie oznacza konieczności jego ponownego przesłuchania, bowiem – jak każdy wniosek dowodowy – żądanie to podlega ocenie przez pryzmat art. 170 kpk. Stanowisko to opiera się na założeniu, że celem regulacji zawartej w art. 185a kpk jest przede wszystkim ochrona małoletniego pokrzywdzonego. Sąd Najwyższy słusznie wskazuje, że przepis art. 185a kpk jest normą o charakterze gwarancyjnym, lecz jego funkcjonowanie nie wiąże się z zabezpieczeniem interesów procesowych oskarżonego, ale z koniecznością ochrony psychiki małoletnich pokrzywdzonych i zapobiegania ich wtórnej wiktymizacji (wyrok SN z dnia 20 stycznia 2016 r., III kk 187/15).

Z danych statystycznych gromadzonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości wynika, że liczba małoletnich przesłuchiwanym w trybie art. 185a i 185b kpk rośnie. W 2016 r. w sądach rejonowych odbyło się 7731 przesłuchań małoletnich pokrzywdzonych w trybie ochronnym, natomiast w 2021 r. liczba ta wyniosła 9490. Wzrost liczby przesłuchań w trybie ochronnym zanotowano także w przypadku małoletnich świadków. W 2016 r. w sądach rejonowych odbyło się 1895 takich przesłuchań, natomiast w roku 2021 liczba przesłuchań małoletnich świadków wzrosła do 2138. Wzrost liczby przesłuchań odnotowano także w przypadku sądów okręgowych. W 2016 r. odbyło się 7731 przesłuchań w trybie art. 185a kpk oraz 1895 przesłuchań w trybie art. 185b kpk. Z kolei w 2021 r. odnotowano 9490 przesłuchań w trybie art. 185a kpk i 2138 przesłuchań w trybie art. 185b kpk. Wraz ze wzrostem liczby przesłuchań zwiększyła się liczba powtórnym przesłuchań w sądach zarówno rejonowych, jak i okręgowych (tab. 7 i 8).

Tabela 7. Przesłuchania w trybie art. 185a i 185b kpk w sądach rejonowych w latach 2016–2021

Rok	Przesłuchanie w trybie art.	Liczba ogółem	Powtórne przesłuchania		
			więcej niż raz z powodu wyjścia na jaw istotnych okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania	gdy zażądał tego podejrzany, oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania	razem
2016	185a kpk	7731	76	71	147
	185b kpk	1895	11	22	33
2017	185a kpk	8802	72	71	143
	185b kpk	1958	7	36	43
2018	185a kpk	8687	60	67	127
	185b kpk	2122	4	24	28
2019	185a kpk	9745	42	68	110
	185b kpk	2436	8	22	30
2020	185a kpk	8454	38	4	42
	185b kpk	1933	95	32	127
2021	185a kpk	9490	66	99	165
	185b kpk	2138	15	53	68

Źródło: oprac. własne na podstawie danych przekazanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości.

Tabela 8. Przesłuchania w trybie art.185a i 185b kpk w sądach okręgowych w latach 2016–2021

Rok	Przesłuchanie w trybie art.	Liczba ogółem	Powtórne przesłuchania		
			więcej niż raz z powodu wyjścia na jaw istotnych okoliczności, których wyjaśnienie wymaga ponownego przesłuchania	gdy zażądał tego podejrzany, oskarżony, który nie miał obrońcy w czasie pierwszego przesłuchania	razem
2016	185a kpk	157	7	5	12
	185b kpk	58	0	3	3
2017	185a kpk	170	5	11	16
	185b kpk	62	0	2	2
2018	185a kpk	168	6	10	16
	185b kpk	89	2	6	8
2019	185a kpk	156	4	7	11
	185b kpk	136	2	16	18
2020	185a kpk	147	10	12	22
	185b kpk	68	2	9	11
2021	185a kpk	181	11	6	17
	185b kpk	75	2	4	6

Źródło: oprac. własne na podstawie danych przekazanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości.

Zgodnie z art. 185d § 1 kpk przesłuchania w trybie określonym w art. 185a–185c przeprowadza się w odpowiednio przystosowanych pomieszczeniach w siedzibie sądu lub poza nią, a według Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2020 r. w sprawie sposobu przygotowania przesłuchania przeprowadzanego w trybie określonym w art. 185a–185c Kodeksu postępowania karnego pokój przesłuchań może znajdować się w siedzibie sądu lub poza nią, w szczególności w siedzibie prokuratury, policji, instytucji państwowej bądź samorządowej lub podmiotu, do którego zadań należy pomoc małoletnim bądź ofiarom przestępstwa zgwałcenia, albo w siedzibie innego podmiotu, o ile posiada on pokój przesłuchań spełniający warunki określone w tym rozporządzeniu.

Z danych gromadzonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości wynika, że w 2016 r. odbyło się w sądzie 5165 przesłuchań w trybie artykułu 185a i 1220 przesłuchań w trybie artykułu 185b kpk. W tym samym roku poza sądem odbyło się 1775 przesłuchań w trybie art. 185a kpk oraz 452 przesłuchania w trybie art. 185 b kpk. W kolejnych latach co najmniej 70% przesłuchań odbywało się w sądzie (tab. 9 i 10).

Tabela 9. Przesłuchania w trybie art.185a i 185b kpk w sądach rejonowych oraz poza sądem w latach 2016–2021

Rok	Przesłuchania w trybie art.	Przesłuchania ogółem	Przesłuchania w sądzie	Przesłuchania poza sądem
2016	185a kpk	7731	5165	1775
	185b kpk	1895	1220	452
2017	185a kpk	8802	6162	1371
	185b kpk	1958	1751	371
2018	185a kpk	8687	6299	1493
	185b kpk	2122	1492	396
2019	185a kpk	9745	7212	1639
	185b kpk	2436	1731	453
2020	185a kpk	8454	5956	1176
	185b kpk	1933	1352	305
2021	185a kpk	9490	6963	1542
	185b kpk	2138	1162	274

Źródło: oprac. własne na podstawie danych przekazanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości.

Tabela 10. Przesłuchania w trybie art.185a i 185b kpk w sądach okręgowych i poza sądem w latach 2016–2021

Rok	Przesłuchania w trybie art.	Przesłuchania ogółem	Przesłuchania w sądzie	Przesłuchania poza sądem
2016	185a kpk	157	102	41
	185b kpk	58	49	9
2017	185a kpk	170	85	60
	185b kpk	62	40	15
2018	185a kpk	168	107	47
	185b kpk	89	65	18
2019	185a kpk	156	118	33
	185b kpk	136	113	18
2020	185a kpk	147	103	29
	185b kpk	68	52	6
2021	185a kpk	181	140	27
	185b kpk	75	60	6

Źródło: oprac. własne na podstawie danych przekazanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości.

Warunki, jakim powinny odpowiadać pomieszczenie przeznaczone do prowadzenia przesłuchania, określono w Rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2020 r. w sprawie sposobu przygotowania przesłuchania przeprowadzanego w trybie określonym w art. 185a–185c Kodeksu postępowania karnego. Miejsce, w którym powinno odbyć się spotkanie z dzieckiem, jest nazywane przyjaznym pokojem przesłuchań. Pokój taki składa się z dwóch pomieszczeń – pokoju przesłuchań i pokoju technicznego. W sąsiedztwie pokoju przesłuchań powinny być wyodrębnione poczekalnia i toaleta.

Poczekalnia to zwykle pierwsze miejsce, w którym będzie przebywać dziecko, oczekując na przesłuchanie. W tym pomieszczeniu należy zapewnić małoletniemu możliwość aktywnego spędzenia czasu. Dziecko powinno czuć się tam swobodnie i mieć dostęp do książek, czasopism, kolorowanek i kredek. W poczekalni nie może zabraknąć wody i chusteczek higienicznych.

Pokój przesłuchań to pomieszczenie, które swoim wystrojem i wyposażeniem spełnia określone kryteria:

- jest dostosowane do wieku przesłuchiwanego dziecka, zapewniając mu wygodne, stabilne miejsce do siedzenia;
- umożliwia świadkowi poczucie bezpieczeństwa i intymności w kontakcie oraz sprzyja swobodzie wypowiedzi;
- ułatwia małoletniemu koncentrację uwagi i mobilizowanie pamięci w czasie składania zeznań.

Przesłuchanie dziecka powinno być obligatoryjnie utrwalone za pomocą sprzętu rejestrującego obraz i dźwięk.

Z danych gromadzonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości wynika, że w 2016 r. w sądach rejonowych i okręgowych było łącznie 258 pokoi przesłuchań. Najwięcej – 306 – było ich w 2020 r., rok później ich liczba spadła do 300 (tab. 11).

Tabela 11. Przyjazne pokoje przesłuchań w sądach rejonowych i okręgowych w latach 2016–2021

Rok	Pokoje przesłuchań w sądach rejonowych	Pokoje przesłuchań w sądach okręgowych	Razem
2016	241	17	258
2017	257	22	279
2018	267	26	293
2019	267	28	295
2020	275	31	306
2021	271	29	300

Źródło: oprac. własne na podstawie danych przekazanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości.

Obowiązek zawiadomienia o przestępstwach

Siedemnastego lipca 2017 r. weszła w życie Ustawa z dnia 23 marca 2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego, nad którą prace zostały zainicjowane przez Prezydenta RP i Rzecznika Praw Dziecka w ramach Zespołu Analiz Systemowych działającego przy Kancelarii Prezydenta RP. Z uzasadnienia projektu ustawy z dnia 23 marca 2017 r. wynika, że celem ustawodawcy było „podwyższenie poziomu ochrony małoletnich, ze szczególnym uwzględnieniem małoletnich poniżej lat 15, a także osób nieporadnych ze względu na swój stan psychiczny lub fizyczny” (Sejm RP, 2016, s. 5). Niewypełnienie obowiązku stypizowanego w art. 240 kk rodzi konsekwencje prawnokarne. Obowiązek ten ma charakter obowiązku prawnego, a za jego niewypełnienie ustawodawca przewidział zagrożenia karą pozbawiania wolności do lat 3.

Katalog czynów zabronionych dodany do art. 240 kk ustawą z dnia 23 marca 2017 r. zawiera czyny zabronione bezpośrednio sprofilowane na ochronę małoletnich, którzy nie ukończyli 15 r.ż. (art. 200, art. 197 § 3 pkt 2 kk), lub takie, które są zorientowane na zapewnienie ochrony przed najcięższymi formami przemocy fizycznej czy seksualnej bez ograniczenia co do wieku pokrzywdzonego (art. 156, art. 197 § 3 pkt 1 i 3, art. 197 § 4 i art. 198 kk).

Z art. 240 kk wynika, że prawny obowiązek zawiadomienia organu powołanego do ścigania przestępstw ciąży na każdym, kto ma wiarygodną wiadomość o karalnym przygotowaniu usiłowaniu lub dokonaniu czynów enumeratywnie w nim wymienionych. Obowiązek denuncjacji

dotyczy dokonania czynów zabronionych oraz form sta-
dialnych, tj. karalnego przygotowania i usiłowania.

Warto dodać, że art. 304 kpk przewiduje obowiązek zawiadomienia o przestępstwach ściganych z oskarżenia publicznego. Obowiązek społeczny (art. 304 § 1 kpk) ciąży na każdym obywatelu ma charakter moralnej, etycznej powinności. Przepis ten uznawany jest za tzw. *lex imperfecta*, ponieważ jego naruszenie nie jest obwarowane żadną sankcją karną (Szewczyk i in., 2020). W art. 304 § 2 kpk wskazano, że instytucje państwowe i samorządowe, które o przestępstwie ściganym z oskarżenia publicznego dowiedziały się w związku ze swoją działalnością, są zobowiązane niezwłocznie zawiadomić policję lub prokuraturę. Wskazany obowiązek ciąży na osobie kierującej daną placówką lub upoważnionej do jej reprezentowania. W odniesieniu do osób mających status funkcjonariusza publicznego niewykonanie tej dyspozycji może stanowić naruszenie obowiązku służbowego i prowadzić do poniesienia odpowiedzialności karnej na gruncie art. 231 kk (Drajewicz, 2020).

Z danych gromadzonych przez Ministerstwo Sprawiedliwości wynika, że przed nowelizacją art. 240 liczba prawomocnych orzeczeń w 2016 r. wynosiła 19, a w roku 2017 – siedem. Po nowelizacji liczba prawomocnych skazań nie przekroczyła 13. Z gromadzonych danych nie wynika, na czym polegał czyn stypizowany w art. 240 kk, czy orzeczenia dotyczyły czynów objętych zakresem art. 240 kk sprzed nowelizacji czy po nowelizacji. Mimo dodania do art. 240 nowych czynów nie zaobserwowano jednak wzrostu liczby prawomocnych orzeczeń (tab. 12).

Tabela 12. Liczba prawomocnych orzeczeń z art. 240 § 1 kk w latach 2016–2021

	Lata					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Liczba prawomocnych orzeczeń z art. 240 § 1 kk	19	7	10	5	13	5

Źródło: oprac. własne na podstawie danych przekazanych przez Ministerstwo Sprawiedliwości.

Reprezentacja małoletniego pokrzywdzonego w toku postępowania karnego

Zgodnie z art. 51 § 2 kpk, jeżeli pokrzywdzonym jest małoletni, jego prawa wykonuje przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą pieczę pozostaje pokrzywdzony. Według art. 98 § 2 pkt 2 krio rodzic nie może reprezentować dziecka przy czynnościach prawnych między dzieckiem a jednym z rodziców lub jego małżonkiem, chyba że czynność prawna polega na bezpłatnym przysporzeniu na rzecz dziecka albo że dotyczy należnych dziecku od drugiego z rodziców środków utrzymania i wychowania. Kuratorem reprezentującym dziecko może być ustanowiony adwokat lub radca prawny, który wykazuje szczególną znajomość spraw dotyczących dziecka, tego samego rodzaju lub rodzajowo odpowiadających sprawie, w której wymagana jest reprezentacja dziecka lub ukończył szkolenie dotyczące zasad reprezentacji dziecka, praw lub potrzeb dziecka (art. 99¹ § 1 krio).

Ustawodawca nałożył na kuratora obowiązki informacyjne wobec dziecka i rodzica, który nie uczestniczy w postępowaniu. Kurator reprezentujący dziecko w postępowaniu przed sądem lub innym organem państwowym udziela na piśmie bądź przy wykorzystaniu środków komunikacji elektronicznej temu z rodziców dziecka, który nie uczestniczy w postępowaniu, na jego wniosek, informacji niezbędnych do prawidłowego wykonywania władzy rodzicielskiej dotyczących przebiegu tego postępowania i podjętych w jego toku czynnościach, jeżeli nie stoi temu na przeszkodzie dobro dziecka. Kurator uzyskuje od tego rodzica informacje o dziecku, jego stanie zdrowia, sytuacji rodzinnej i środowisku w zakresie niezbędnym do prawidłowej reprezentacji dziecka (art. 99² krio). O informacje o dziecku kurator je reprezentujący może zwrócić się również do organów lub instytucji oraz stowarzyszeń i organizacji społecznych, do których należy dziecko lub które świadczą dziecku pomoc. Gdy rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości dziecka na to pozwalają, kurator reprezentujący dziecko nawiązuje z nim kontakt i informuje je o podejmowanych czynnościach, przebiegu postępowania i sposobie jego zakończenia oraz konsekwencjach podjętych działań dla jego sytuacji prawnej, w sposób zrozumiały i dostosowany do stopnia jego rozwoju.

Brak jest danych na temat liczby spraw, w których został ustanowiony kurator dla dziecka pokrzywdzonego przestępstwem.

Dzieci w procedurze „Niebieskie Karty”

Od 2010 r. (Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie [Dz.U. z 2021 r. poz. 1249 t.j.]) w polskim porządku prawnym funkcjonuje procedura „Niebieskie Karty”, której zadaniem jest reagowanie na przypadki przemocy w rodzinie, szczególnie te, którym nie można przypisać znamion znęcania się z art. 207 kk.

Przemoc w rodzinie w rozumieniu ustawy o jej przeciwdziałaniu od znęcania się odróżnia stopniowoalność dolegliwości zachowań sprawcy dla pokrzywdzonego. Pojęcie znęcania oznacza zachowanie o wysokiej intensywności wkroczenia w dobra prawne (życie, zdrowie osoby dotkniętej przemocą, ale też w ochronę rodziny). Część zachowań stanowiących przemoc w rodzinie w rozumieniu wspomnianej ustawy pokrywa się też zakresowo z niektórymi, innymi przestępstwami z Kodeksu karnego ściganymi z urzędu (np. spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu – art. 156 § 1), jak też z tymi, które podlegają ściganiu na wniosek (groźba karalna – 190 § 1) lub z oskarżenia prywatnego (zniewaga – 216 § 1, naruszenie nietykalności cielesnej – 217 § 1).

Przemocą w rodzinie w rozumieniu ustawy o jej przeciwdziałaniu jest zachowanie jednorazowe lub powtarzalne, stanowiące działanie lub zaniechanie (niepodjęcie czynności, działania, które stosujący przemoc powinien był podjąć, np. pozbawienie dziecka kolacji), umyślne (zamierzone), naruszające dobra prawne osób poddanych zachowaniom osoby stosującej przemoc. W definicji przemocy ustawodawca wskazał przykładowe jej skutki, do których należy narażenie osoby poddanej przemocy na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszenie godności, nietykalności cielesnej, wolności, w tym wolności seksualnej, spowodowanie szkody na zdrowiu fizycznym lub psychicznym, wywołanie cierpienia i krzywd moralnych u osób dotkniętych przemocą.

W preambule do ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie podkreślono, że przemoc w rodzinie (dalej

również zamiennie – przemoc domowa) godzi w podstawowe prawa człowieka. Odpowiada to obowiązkowi Rzeczypospolitej Polskiej przyjętym na gruncie prawa międzynarodowego¹⁰.

Celem procedury „Niebieskie Karty” jest przeciwdziałanie przemocy w rodzinie poprzez:

- diagnozowanie problemu przemocy w rodzinie;
- podejmowanie działań w środowisku zagrożonym przemocą w rodzinie;
- inicjowanie interwencji w środowisku dotkniętym przemocą w rodzinie;
- rozpowszechnianie informacji o instytucjach, osobach i możliwościach udzielenia pomocy w środowisku lokalnym.

Jest to procedura oparta na dobrowolnej współpracy z rodziną, motywowaniu sprawcy do zmiany zachowania oraz zapewnieniu bezpieczeństwa i udzielaniu pomocy osobom dotkniętym przemocą. Procedura nie przewiduje sankcji za brak współpracy.

Reakcją na przemoc w rodzinie w rozumieniu ustawy o przeciwdziałaniu przemocy jest wszczęcie procedury „Niebieskie Karty”. Polega ona na wypełnieniu formularza „Niebieska Karta – A” (NK-A) przez przedstawiciela jednej ze służb zaangażowanych w procedurę, czyli:

- jednostek organizacyjnych pomocy społecznej,
- gminnych komisji rozwiązywania problemów alkoholowych,
- policji,
- oświaty,
- ochrony zdrowia.

Procedurę wszczyna się (art. 9d ust 4 ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie) w każdym przypadku powzięcia uzasadnionego podejrzenia stosowania przemocy wobec członków rodziny lub w wyniku zgłoszenia

dokonanego przez członka rodziny. Podejmowanie interwencji (wszczęcie procedury) nie wymaga zgody osoby, wobec której stosowana jest przemoc, ani zgody osoby podejrzewanej o przemoc.

Po wypełnieniu formularza NK-A jest on przekazywany do przewodniczącego zespołu interdyscyplinarnego (zespół ten składa się z przedstawicieli służb zaangażowanych w procedurę), a ten przekazuje formularz zespołowi interdyscyplinarnemu, który podejmuje działania. Działania polegać mogą m.in. na:

- diagnozie sytuacji rodziny – na posiedzenie zespołu zaprasza się osobę, co do której istnieje podejrzenie, że jest stosowana wobec niej przemoc w rodzinie, a także (oddzielnie) osobę podejrzewaną o stosowanie tej przemocy;
- opracowaniu indywidualnego planu pomocy;
- podejmowaniu działań interwencyjnych, gdy zagrożone jest bezpieczeństwo osoby dotkniętej przemocą, polegających m.in. na odebraniu dziecka z rodziny (art. 12a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie).

Wobec osób stosujących przemoc w rodzinie stosuje się przewidziane w ustawie środki mające na celu zapobieganie ich kontaktowaniu się z osobami pokrzywdzonymi i oddziaływania korekcyjno-edukacyjne.

Należy wskazać, że od lat liczba wypełnionych formularzy NK-A pozostaje na zbliżonym poziomie. Ogólna liczba „Niebieskich Kart” oscyluje w granicach 100 tys. rocznie, a większość z nich jest wypełniana przez policję.

Udział ochrony zdrowia w procedurze jest marginalny, choć przedstawiciele zawodów medycznych są profesjonalistami, z którymi dziecko ma najczęstszy kontakt w pierwszych latach swojego życia.

Nie ma danych jakościowych dotyczących kształcenia przedstawicieli zawodów medycznych w zakresie zapobiegania, rozpoznawania i reagowania na przypadki przemocy w rodzinie. W latach 2016–2020 w każdym rocznym sprawozdaniu z realizacji *Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014–2020* Ministerstwo Zdrowia podało jedynie ogólną liczbę osób przeszkolonych w zakresie specjalizacji lekarskich, pielęgniarskich i położniczych oraz liczbę studentów tych

10 Konwencja o prawach dziecka oraz Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 961 ze zm.), a także Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 18 grudnia 1979 r. (Dz.U. z 1982 r. Nr 10 poz. 71).

kierunków. Ministerstwo utożsamia liczbę osób, które ukończyły te kierunki kształcenia (w tym kursy specjalizacyjne), z liczbą osób, które dysponują faktyczną wiedzą o zapobieganiu i reagowaniu na przemoc w rodzinie, oraz odwołuje się też do standardów kształcenia na tych kierunkach, nie precyzując, czy zagadnienia te mieszczą się w ramach jednego czy kilku oddzielnych kursów, ile godzin poświęconych jest na te zagadnienia, czy dokonywana jest ewaluacja jakości kształcenia w tym zakresie oraz – jeśli tak – to jak ona przebiega.

Odnutowywany jest nieznaczny, kilkuprocentowy, stały spadek liczby sporządzonych formularzy NK-A. Przyczyna tego stanu rzeczy nie jest jasna. Jednoznaczna negatywna ocena zjawiska przemocy w rodzinie ze strony społeczeństwa (Burdziej i in., 2022), pogłębiające się zmniejszenie akceptacji dla stosowania kar cielesnych względem dzieci (Centrum Badania Opinii Społecznej, 2019; Włodarczyk, 2017) idzie w parze z obserwowaną rutyną służb i instytucji w traktowaniu przypadków przemocy (Burdziej i in., 2022).

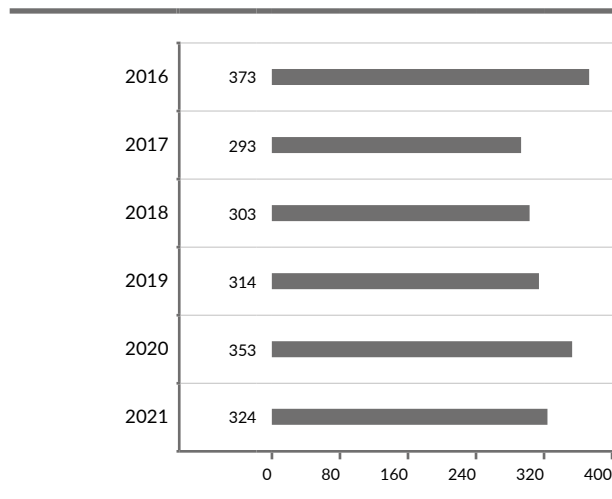
Najczęściej odnotowywanym rodzajem przemocy w ramach procedury była przemoc psychiczna. W 2021 r. odnotowano 70 611 przypadków przemocy psychicznej, 50 002 – fizycznej, 1548 – ekonomicznej, 1048 – seksualnej oraz 18 200 – innego rodzaju. Szczegółowe dane zostały zaprezentowane w rozdziale *Przemoc wobec dzieci i zaniedbanie dzieci*.

Ogólna liczba dzieci, co do których istniało podejrzenie, że są dotknięte przemocą w rodzinie w ramach procedury „Niebieskie Karty” w ciągu ostatnich 5 lat pozostawała poniżej 15 tys. – od 14 223 w roku 2016 do 11 129 w roku 2021.

W praktyce realizacji procedury „Niebieskie Karty” także nieletni są wskazywani osoby podejrzewane o stosowanie przemocy w rodzinie. W ciągu ostatnich 5 lat liczba nieletnich podejrzewanych o przemoc w rodzinie pozostaje zbliżona – poniżej 400, przy jednorazowym (2017) spadku poniżej 300. W grupie nieletnich podejrzewanych o stosowanie przemocy w rodzinie przeważają chłopcy (wykres).

Dziecko nie bierze czynnego udziału w procedurze „Niebieskie Karty” – nie jest w jej ramach wystuchiwane ani informowane o jej przebiegu lub rezultacie. Dziecko

Wykres. Nieletni podejrzewani o stosowanie przemocy w rodzinie

Źródło: oprac. własne na podstawie sprawozdań rocznych (lata 2016–2022) z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014–2021.

może jednak samodzielnie zgłosić przemoc w rodzinie. W takim przypadku działania wobec dziecka (czyli w praktyce wypełnienie formularza NK-A) powinny być podejmowane w obecności psychologa, a w przypadku, gdy podejrzewanymi o stosowanie przemocy są rodzice lub opiekunowie, również w obecności pełnoletniej osoby najbliższej (Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” [Dz.U. Nr 209 poz. 1245]).

Najwyższa Izba Kontroli (NIK; 2015) w swoim raporcie o pomocy osobom dotkniętym przemocą w rodzinie wskazywała na potrzeby reformy systemu przeciwdziałania przemocy domowej, w szczególności na potrzebę szybkiego odizolowania osoby stosującej przemoc od pokrzywdzonych, aby przerwać przemoc. W czasie publikacji raportu NIK była obserwowana tendencja wzrostowa stosowania środka zapobiegawczego w postaci nakazu opuszczenia mieszkania zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, jednak ta procedura była wciąż niewystarczająca dla zapewnienia bezpieczeństwa pokrzywdzonym.

W latach 2016–2020 sądy orzekały środek zapobiegawczy w niewielkiej, choć wzrastającej liczbie (tab. 13). Podobnie środek ten był stosowany w postępowaniach przygotowawczych.

Tabela 13. Liczba pierwszorazowych orzeczeń dotyczących zastosowania środka zapobiegawczego w postaci nakazu opuszczenia lokalu mieszkalnego zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym (art. 275a § 1 kpk)

Organ wydający	2016	2017	2018	2019	2020	2021
sąd	1868	2251	2353	2695	2673	3806
prokurator	2965	3668	3776	4497	4912	5694

Źródło: oprac. własne na podstawie sprawozdań rocznych (lata 2016–2022) z realizacji Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie na lata 2014–2021.

Postulaty zmian zmierzających do poprawy sytuacji pokrzywdzonych są powoli wprowadzane w życie. Od grudnia 2020 r. policjanci uzyskali nowe uprawnienie służące usprawnieniu działań zmierzających do zapewnienia bezpieczeństwa osobie dotkniętej przemocą w rodzinie (Kotowski, 2021). W trakcie interwencji lub na podstawie zawiadomienia policjant dokonuje oceny ryzyka dla życia i zdrowia ludzkiego oraz może wydać wobec osoby stosującej przemoc nakaz opuszczenia wspólnie zajmowanego mieszkania lub zakazu zbliżania się do niego. Nakaz i zakaz mogą być wydane łącznie lub oddzielnie (np. jedynie zakaz, gdy sprawca tylko odwiedza rodzinę, a w mieszkaniu nie mieszka) oraz są też natychmiast wykonalne (Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji [Dz.U. z 2021 r. poz. 1882 ze zm. t.j.]).

W grudniu 2020 r. wydano 232 nakazy i zakazy, a w roku 2021 – 3 531 nakazów i zakazów (Rojek-Socha, 2022).

Innym środkiem oddziaływania w sytuacji wystąpienia bezpośredniego niebezpieczeństwa dla życia lub zdrowia dziecka w związku z przemocą w rodzinie jest możliwość odebrania go z rodziny przez pracownika socjalnego wykonującego obowiązki służbowe i umieszczenia u innej niezamieszkującej wspólnie osoby najbliższej, w rodzinie zastępczej lub w placówce opiekuńczo-wychowawczej (art. 12a ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie). W 2021 r. liczba dzieci odebranych na podstawie art. 12a wyniosła 1335, w tym 660 chłopców i 675 dziewczynek.

Udział dziecka w procedurze cywilnej – wystuchanie

Zgodnie z Europejską Konwencją o wykonywaniu praw dzieci, sporządzoną w Strasburgu 25 stycznia 1996 r. dziecko ma prawo do bycia informowanym i do wyrażania stanowiska w toku postępowania. Zgodnie z art. 3

Konwencji dziecko, uznane według prawa wewnętrznego za mające wystarczające rozeznanie, w dotyczącym go postępowaniu przed organem sądowym powinno mieć przyznane i samo może żądać przyznania następujących praw:

1. do otrzymywania wszystkich istotnych informacji;
2. do pytania go o zdanie i do wyrażania swojego stanowiska;
3. do bycia informowanym o ewentualnych skutkach jego stanowiska oraz o ewentualnych skutkach każdej decyzji.

W ustawodawstwie polskim wyrażeniem tej zasady jest prawo dziecka do bycia wystuchanym. Zgodnie z art. 216¹ Kodeksu postępowania cywilnego (kpc) sąd w sprawach dotyczących osoby małoletniego dziecka wystucha je, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala. Wystuchanie odbywa się poza salą posiedzeń sądowych. Sąd stosownie do okoliczności, rozwoju umysłowego, stanu zdrowia i stopnia dojrzałości dziecka uwzględni jego zdanie i rozsądne życzenia.

W art. 576 § 2 kpc wskazano, że sąd w sprawach dotyczących osoby lub majątku dziecka wystucha je, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala, uwzględniając w miarę możliwości jego rozsądne życzenia. Wystuchanie odbywa się poza salą posiedzeń sądowych.

Zaleca się przeprowadzenie wystuchania, w szczególności w sprawach o:

- władzę rodzicielską,
- relację z opiekunem prawnym dziecka,
- kontakty z dzieckiem,
- rozwód lub separację,
- orzeczenie lub rozwiązanie przysposobienia,

- przeniesienie w ramach różnych form pieczy zastępczej lub jej rozwiązanie,
- wydanie dziecka od osoby nieuprawnionej.

Wysłuchanie jest prowadzone przez sędziego bez obecności stron postępowania. W wysłuchaniu możliwy jest udział biegłego psychologa, w szczególności gdy wysłuchiwane jest dziecko poniżej 10 r.ż., u dziecka występują problem zdrowotne lub rozwojowe bądź istnieje zagrożenie, że wysłuchanie spowoduje zakłócenia w funkcjonowaniu dziecka.

Brak jest danych o faktycznej liczbie wysłuchań dzieci i kategorii spraw, w których są przeprowadzane. Z badań prowadzonych w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości wynika, że 506 sędziów (80,3% ankietowanych) wskazało, że wysłuchanie dziecka ułatwia wydanie trafnego orzeczenia. Odmienny pogląd reprezentowało 32 sędziów (5,1% ankietowanych). Większość sędziów biorących udział w badaniu, tj. 544 (86,3%), oceniła, że prowadzone przez nich wysłuchania odbywały się w formie przyjaznej dla dziecka. W opinii sędziów o przyjazności wysłuchania świadczy sposób prowadzenia rozmowy z dzieckiem. Wysłuchanie powinno być prowadzone z zachowaniem zasady poufności, poszanowaniem godności dziecka, uwzględnianiem jego decyzji i zadbaniem o jego potrzeby, np. gdy chce przerwać czy zakończyć rozmowę. Sędziowie zwracali również uwagę na pomieszczenie, w którym jest prowadzone wysłuchanie. Wśród miejsc zapewniających przyjazność wysłuchania wskazywali tzw. przyjazne pokoje wykorzystywane również do przesłuchiwania dzieci

w sprawach karnych i gabinety sędziowskie. Za istotne uznawali sposoby zwracania się do dziecka i zadawania pytań, ton głosu oraz kolejność poruszanych tematów (Cieśliński, 2017).

Podsumowanie

W ostatnich latach w polskim ustawodawstwie wprowadzono wiele zmian, które mogą pomóc w lepszej ochronie dzieci oraz ich praw podczas uczestniczenia w procedurach prawnych. Niestety praktyka stosowania prawa odbiega od jego literalnych zapisów. Potencjał istniejących zapisów nie jest w pełni wykorzystywany, a one same nadal nie tworzą spójnego systemu ochrony dzieci ani spójnej procedury identyfikowania zagrożeń. Dostępne oficjalne statystyki dzieci pokrzywdzonych przestępstwem czy przemocą z całą pewnością nie odzwierciedlają w pełni skali zjawiska.

Brakuje również monitorowania i ewaluacji skuteczności wprowadzania nowych rozwiązań, a także nie wprowadzono części rekomendacji, które od lat kieruje do Polski Komitet Ochrony Praw Dziecka ONZ. Wciąż wiele pozostaje do zrobienia, aby dziecko w procedurach prawnych było podmiotowo traktowane i wszystkie jego prawa były w pełni realizowane. W ostatniej części niniejszego raportu zawarto szczegółowe wskazówki dotyczące rekomendowanych kierunków zmian, które mogłyby poprawić tę sytuację.

Bibliografia

- Balwicka-Szczyrba, M., Sylwestrzak, A. (red. nauk.). (2022). *Kodeks cywilny. Komentarz*. Wolters Kluwer Polska.
- Burdziej, S., Branicka, Z., Hofman, D. (2022). *Wymiar sprawiedliwości wobec przemocy domowej Raport z badań empirycznych*. Pobrane z: https://courtwatch.pl/wp-content/uploads/2022/03/RAPORT_wymiar_spr_wobec_przemocy_domowej.pdf
- Centrum Badania Opinii Społecznej. (2019). *Komunikat z Badań nr 49/2019*. Pobrane z: https://cbos.pl/SPISKOM.POL/2019/K_049_19.PDF
- Children Rights Comitee. (2021). *Concluding observations on the combined fifth and sixth periodic reports of Poland numer CRC/C/POL/CO/5-6*. Pobrane z: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G21/361/05/PDF/G2136105.pdf?OpenElement>
- Cieśliński, M. (2017). Stanowisko sędziów na temat wysłuchiwanie małoletnich w postępowaniu cywilnym. *Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne*, 29, 142–149.
- Drajewicz, D. (2020). Komentarz do art. 304. W: D. Drajewicz (red.), *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz. Art. 1–424*. Wydawnictwo C.H. Beck.
- Dudka, K. (red. nauk.). (2020). *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Wolters Kluwer Polska.
- FDDS. (2019). *Petycja do Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej*. https://www.prezydent.pl/storage/file/core_files/2021/8/5/031c5f13d3ac91e7cce5d2bd68364b28/dot_wprowadzenia_systemowej_procedury_analizowania_przyczyn_przypadkow_krzywdzenia_dzieci.pdf
- Główny Urząd Statystyczny. (2021). *Ludność według płci, wieku, województw i powiatów, stan na 31 XII 2021*. <https://demografia.stat.gov.pl/BazaDemografia/Tables.aspx>
- Gruszecka, D. (2008). Pojęcie dobra prawnego w prawie karnym. *Wrocławskie Studia Erazmiańskie. Zeszyty Studenckie*, 136–155. Pobrane z: <https://www.bibliotekacyfrowa.pl/dlibra/doccontent?id=29207>
- Grzegorzczak, T. (2014). Artykuł 185(a). Przesłuchiwanie małoletniego świadka pokrzywdzonego czynem przeciwko wolności lub seksualnym albo przeciwko rodzinie i opiece. W: T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz do art. 1–467*. LEX/el.
- Hughes, K., Ford, K., Bellis, M. A., Glendinning, F., Harrison, E., Passmore, J. (2021). Health and financial costs of adverse childhood experiences in 28 European countries: a systematic review and meta-analysis. *The Lancet. Public Health*, 6(11), e848–e857. [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(21\)00232-2](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(21)00232-2)
- Informator Statystyczny Wymiaru Sprawiedliwości. <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/>
- Koper, R. (2019). Przesłuchiwanie pokrzywdzonego w trybie art. 185c KPK. *Przegląd Sądowy*, 5, 77.
- Kosior, R. (2010). Udział biegłego psychologa w przesłuchaniu dziecka. *Prokuratura i Prawo*, 4, 42–63.
- Kotowski, W. (2021). *Ustawa o Policji. Komentarz*. LEX/el.
- Kruk, E., Skrętowicz E., Bojarski, T. (2016). *Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Komentarz*. Wolters Kluwer Polska.
- Łakomy, A. (2016). Przesłuchiwanie małoletniego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania karnego. *Ius Novum*, 1, 41–49
- Mierzwińska-Lorencka, J. (2011). Przesłuchiwanie małoletniego pokrzywdzonego w trybie art. 185a kpk. – wybrane wyniki badań aktowych. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 10(2), 56–76.

- NIK. (2015). *Informacja o wynikach kontroli. Pomoc osobom dotkniętym przemocą domową*. Pobrane z: <https://www.nik.gov.pl/plik/id,10943,vp,13290.pdf>
- Rojek-Socha, P. (2022). *Natychmiastowa izolacja sprawców przemocy coraz częściej stosowana*. <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/izolacja-sprawcy-przemocy-domowej-w-statystykach,515188.html>
- Sejm RP. (2016). *Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich oraz ustawy – Kodeks postępowania karnego (druk sejmowy nr 846)*. Sejm RP. <https://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=846>
- Słownik Języka Polskiego PWN. (2022). *Sprawca*. <https://sjp.pwn.pl/slowniki/sprawca.html>
- Szewczyk, M., Wojtaszczyk, A., Zontek, W. (2020). Komentarz do art. 240. W: W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom II. Komentarz do art. 117–277 kk*. LEX.
- Świecki, D. (2020). *Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz aktualizowany, Komentarz do art. 185a KPK*. System Informacji Prawnej LEX.
- Trocha, O. (2011). *Praktyka przesłuchiwania dzieci w Polsce. Raport z badań aktowych. Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 10(2), 35–55.
- Warylewski, J. (2011). *Pornografia – próba definicji*. W: M. Mozgawa (red.), *Pornografia*. Wolters Kluwer Polska.
- Włodarczyk, J. (2017). *Klaps za karę. Wyniki badania postaw i stosowania kar fizycznych w Polsce. Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 16(4), 81–107.
- Wróbel, W., Zoll, A. (red. nauk.). (2016). *Kodeks karny. Część ogólna. Tom I. Część I. Komentarz do art. 1–52*. Wolters Kluwer Polska.

Akty prawne

- Konwencja o prawach dziecka przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 20 listopada 1989 r. (Dz.U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526 ze zm.).
- Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 961 ze zm.).
- Konwencja w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet, przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 18 grudnia 1979 r. (Dz.U. z 1982 r. Nr 10, poz. 71).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 września 2011 r. w sprawie procedury „Niebieskie Karty” oraz wzorów formularzy „Niebieska Karta” (Dz.U. Nr 209, poz. 1245).
- Uchwała Sądu Najwyższego (zasada prawna) z 28.04. kwietnia 1983 r., III CZP 14/83, OSNC 1983, nr 11, poz. 168.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm. t.j.).
- Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. z 2021 r. poz. 2008 ze zm. t.j.).
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. z 2018 r. poz. 969 t.j.).
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. z 2021 r. poz. 1882 ze zm. t.j.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1138 t.j.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 2022 r. poz. 1375 t.j.).
- Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz.U. z 2020 r. poz. 141).

Ustawa z dnia 7 lipca 2005 r. o państwowej kompensacie przysługującej ofiarom niektórych czynów zabronionych (Dz.U. z 2016 r. poz. 325 t.j.).

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz.U. z 2021 r. poz. 1249 t.j.).

Ustawa z dnia 13 maja 2016 r. o przeciwdziałaniu zagrożeniom przestępczością na tle seksualnym (Dz.U. z 2020 r. poz. 152 t.j.).

Ustawa z dnia 30 sierpnia 2019 r. o Państwowej Komisji do spraw wyjaśniania przypadków czynności skierowanych przeciwko wolności seksualnej i obyczajności wobec małoletniego poniżej lat 15 (Dz.U. z 2020 r. poz. 2219 t.j.).

Ustawa z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich (Dz.U. 2022 poz. 1700).

Cytowanie:

Katana, K., Masłowska, P. (2022). Dzieci wobec procedur prawnych. W: M. Sajkowska, R. Szredzińska (red.), *Dzieci się liczą 2022. Raport o zagrożeniach bezpieczeństwa i rozwoju dzieci w Polsce* (s. 294–323). Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę.

Artykuł jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 3.0 Polska.

